

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська

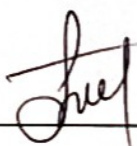
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

**ЛІКАР ЯК ПЕРСОНАЖ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПСИХОЛОГІЧНІ,
СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

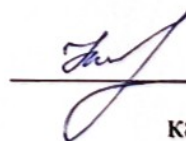
КвРФППм.023219.01.13.00

здобувачки II курсу групи ФППм-23

Підпис, дата

Наталії ТИХОНЧУК

Керівник

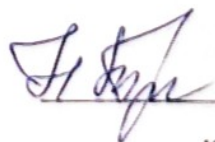

Інна ГОРЯЧОК

канд. пед. наук, доцент

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології

Наталія ТОРЧИНСЬКА

канд. філол. наук, доцент

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
 Кафедра слов'янської філології
 Освітній рівень магістр
 Галузь знань 03
 Гуманітарні науки
 Спеціальність 035 Філологія
 Спеціалізація Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
 перша – польська
 Освітня програма освітньо-професійна

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри слов'янської філології

 (Неля ПОДЛЕВСЬКА)

17 жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

Тихончук Наталії Анатоліївни

1. Тема роботи «Лікар як персонаж польської літератури: психологічні, соціальні і культурні аспекти», затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 16 червня 2023 року, протокол № 12.

2. Термін подачі здобувачем вищої освіти завершеної роботи – грудень 2024 року.

3. Вихідні дані роботи:

Незважаючи на важливість аналізу образу лікаря в польській літературі, ця тема є недостатньо дослідженою та актуальною. Науковий інтерес до цієї проблематики обмежувався лише окремими публікаціями. Це й зумовлює актуальність теми кваліфікаційної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):

- проаналізувати роль і функції образу лікаря в літературному тексті;
- узагальнити теоретичні аспекти соціально-культурного контексту формування образу лікаря;
- виявити психологічні аспекти літературного відображення професії лікаря в конкретних творах польських авторів різних періодів;

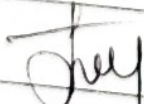
5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАС		

7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
№ з/ч	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень-жовтень 2023 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень–листопад 2023 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2023 – березень 2024 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації в збірнику наукових праць та участі в конференціях	Жовтень 2023 року – квітень 2024 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Квітень – серпень 2024 року	
7.	Написання «чорнового варіанту» дипломної роботи	До листопада 2024 року	
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	26 листопада 2024 року	
9.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
10.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2024 рік	

Магістрант

Наталія ТИХОНЧУК

Керівник роботи

Інна ГОРЯЧОК

АНОТАЦІЯ

Тема роботи: «Лікар як персонаж польської літератури: психологічні, соціальні і культурні аспекти»

Автор – Тихончук Н. А.

Науковий керівник – Горячок І. В.

Обсяг кваліфікаційної роботи – 75 сторінок основного тексту.

Робота містить 80 джерел посилання. Ключові слова: лікар, польська література, емпатія, медицина в літературі, гуманізм, імідж лікаря, моральні дилеми, професійна етика.

Робота присвячена аналізу образу лікаря в польській літературі. У дослідженні акцентується увага на багатогранності цього персонажа, що розкривається через призму його професійної діяльності, моральних дилем та соціальних взаємовідносин. Основною метою роботи є визначення ролі лікаря як літературного героя, його моральних позицій та еволюцію цього мотиву в контексті соціально-історичних умов Польщі.

Робота ґрунтується на текстах таких польських авторів, як С. Жеромський, Г. Кролл, С. Налковська, Т. Доленга-Мостович, С. Лем та інших письменників, які зверталися до теми медицини, морального вибору й людяності. Особливу увагу приділено творам, де лікар постає не лише професіоналом, але й людиною, яка бореться із внутрішніми суперечностями, приймає складні рішення і взаємодіє з оточенням у кризових ситуаціях.

Постать лікаря в польській літературі відображає вплив культурних змін на сприйняття медицини та суспільної ролі цієї професії. Літературні твори, які розглянуті в роботі, порушують важливі питання моралі, відповідальності та етики. Вони наголошують на значенні співчуття й гуманізму, змушуючи замислитися над фундаментальними цінностями, роблячи ці образи актуальними та важливими для культурної спадщини Польщі. Матеріали роботи допоможуть розширити розуміння того, як медичні професії та образи лікарів відображалися в польській літературі на різних етапах її розвитку.

Автор

Тихончук Н. А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ ЛІКАРЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: АКТУАЛЬНІСТЬ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД	11
1.1 Еволюція образу лікаря в літературі: від міфології до сучасних соціокультурних реалій.....	11
1.2. Поняття іміджу лікаря у суспільстві.....	13
1.2. Емпатія як моральний вимір лікаря в польській літературі	19
1.3. Лікар у літературі: історичний контекст і художнє осмислення.....	22
2. РОЛЬ І СИМВОЛІКА ЛІКАРЯ В ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ РІЗНИХ ЕПОХ	26
2.1 Рефлексії про медицину і лікаря в епохах Відродження та Просвітництва	27
2.1.1 Іронія і суспільна критика в творі Яна Кохановського «Про лікаря Іспанця».....	27
2.1.2 Мораль і сатира у байках і притчах Ігнація Красицького «Лікар і здоров'я» та «Лікар»	32
2.2 Гуманізм і трагізм лікарів у прозі Стефана Жеромського.....	37
2.2.1 Внутрішні конфлікти лікаря в романі Стефана Жеромського «Бездомні»	37
2.2.2 Етична дилема та самопожертва в оповіданні Стефана Жеромського «Силачка».....	39
2.3 Гуманність проти жорстокості: образ лікаря у воєнній літературі.....	44
2.3.1 Гуманізм і професійна відповідальність у творі Ганни Кролл «Встигнути перед Богом»	44
2.3.2 Моральні виклики і проблеми людяності у «Медальйонах» Зофії Налковської.....	48
2.4 Гуманізм і виклики: образ лікаря у міжвоєнній польській прозі.....	52
2.4.1 Лікар як символ людяності та внутрішньої сили у романі Тадеуша Доленги-Мостовича «Знахор».....	54
2.4.2 Роль професії і соціальний обов'язок у романі Тадеуша Доленги-Мостовича «Професор Вільчур»	57
2.5 Лікар як персонаж у творах польської літератури періоду позитивізму.....	59
2.5.1 Постать лікаря та його багатогранність у романі «Лялька» Болеслава Пруса.....	59
2.5.2 Роль лікаря в оповіданні Ярослава Івашкевича «Березовий ліс»: соціальні та етичні аспекти	61
2.6 Лікар у творі Станіслава Лема «Лікарня Преображення»: між науковими досягненнями та філософськими пошуками	63
ВИСНОВКИ.....	68
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	71
Додаток А. Обкладинки літературних творів, що аналізуються в роботі.....	71

ВСТУП

Літературний образ лікаря є важливою темою у світовій літературі, яка захоплює і надихає письменників. Від часів Середньовіччя до сьогодення лікарі з'являються в різних жанрах, як від епосів до романів, так від п'єс до оповідань. Їхні ролі та зображення змінюються з часом, відображаючи мінливі соціальні, культурні та політичні контексти. У творах різних польських авторів лікарі постають перед читачем у різних втіленнях: від самовідданих рятівників людських життів, ідеалістичних героїв до цинічних лиходіїв, які ставлять особисту вигоду на перше місце. Ці різноманітні образи формують наше сприйняття лікарів та їхньої професії.

Дослідження образу лікаря в польській літературі має міждисциплінарний потенціал, і може допомогти нам краще зрозуміти цю професію та роль лікарів у суспільстві. Воно може бути цікавим не лише для літературознавців, але й для медиків, філософів, соціологів та істориків, а також для широкої публіки.

Аналіз постаті лікаря в творах польських авторів сприяє глибшому розумінню польської культури та ключових цінностей людини. Це дослідження може бути цікавим як для польських, так і для іноземних читачів, оскільки дозволяє побачити унікальні аспекти культурної спадщини Польщі.

Літературні твори часто представляють лікаря як моральний авторитет і символ національних цінностей, що робить дослідження цінним для розуміння польської ідентичності, літературного процесу й моральних викликів, з якими стикаються лікарі в різні історичні періоди. Аналіз образу лікаря в польській літературі дозволяє поєднати літературний аналіз із вивченням соціальних і культурних явищ, що відображаються через цю професію. Це може бути пов'язано з міждисциплінарним підходом, об'єднуючи літературу, історію, соціологію та медицину. Це зумовлює **актуальність теми** кваліфікаційної роботи.

Мета кваліфікаційної роботи – проаналізувати різноманітні зображення лікарів в польській літературі, визначити їхні моральні позиції та еволюцію цього мотиву в контексті соціально-історичних умов Польщі.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) визначити ключові твори, в яких образ лікаря є центральним або суттєвим для розуміння сюжету чи теми;
- 2) проаналізувати праці, присвячені особливостям творчого доробку авторів;
- 3) дослідити еволюцію образу лікаря в польській літературі від Середньовіччя до сьогодення;
- 4) виявити зв'язок образу лікаря з соціальними, культурними та політичними контекстами;
- 5) проаналізувати основні теми та мотиви, пов'язані з образом лікаря в польській літературі;
- 6) окреслити значення образу лікаря в польській літературі.

Об'єкт дослідження – персонажі лікарів у польській літературі ХХ століття, які представлені в творах класичних і сучасних авторів.

Предмет – психологічні, соціальні та культурні аспекти образу лікаря як літературного персонажа в польській літературі. Це включає аналіз внутрішнього світу, професійної ідентичності, взаємовідносин з іншими персонажами, а також відображення суспільних та культурних реалій, пов'язаних із діяльністю лікаря.

Джерельною базою дослідження стали:

- 1) художні твори польської літератури ХХ століття, де центральним або важливим персонажем є лікар. Це твори таких авторів, як Ян Кохановський, Ігнацій Красицький, Стефан Жеромський, Ганна Кролл, Зофія Налковська, Тадеуш Доленга-Мостович, Болеслав Прус, Ярослав Івашкевич, Станіслав Лем;
- 2) історичні джерела: матеріали про соціально-історичний контекст Польщі ХХ століття, зокрема про розвиток медицини та суспільне сприйняття лікарів;

3) культурологічні дослідження: аналізи культурних особливостей, які впливали на зображення лікарів у польській літературі;

4) літературознавчі праці: монографії, статті, рецензії, які аналізують польську літературу XX століття, дослідження, присвячені образу лікаря в літературі та культурі;

5) електронні ресурси: польські спеціалізовані платформи для аналізу літературних текстів та офіційні сайти, присвячені польській літературі.

Методи дослідження. Для досягнення мети та завдань дослідження були використані наступні методи:

1) аналіз літературних творів — детальне вивчення літературних творів, де зображено образ лікаря, з акцентом на текстові засоби, якими автори передають психологічні, соціальні й культурні аспекти персонажа;

2) психоаналітичний метод — інтерпретація психологічних характеристик лікаря як персонажа, їхнього впливу на розвиток сюжету та інших героїв;

3) порівняльний метод — зіставлення зображення лікарів у різних творах для виявлення спільних і відмінних рис у їхніх характеристиках;

4) культурологічний метод — дослідження взаємозв'язку між образами лікарів у літературі та суспільними очікуваннями щодо цієї професії в різні історичні періоди.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній зроблено спробу комплексного та систематизованого аналізу образу лікаря як літературного персонажа в польській літературі, з урахуванням психологічних, соціальних і культурних аспектів.

Теоретичне значення результатів роботи полягає в тому, що вони доповнюють загальну інформацію щодо образу лікаря через призму психологічних, соціальних і культурних аспектів у контексті польської літератури. Також заценовано увагу на внутрішній світ персонажа і взаємозв'язок між професійною діяльністю та психологічними рисами героїв,

що становить інтерес для подальшого вивчення змін в культурних та соціальних уявленнях про медицину та лікаря в різні періоди польської історії, зокрема в часи міжвоєнтя та післявоєнного відновлення.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для проведення практичних занять із тем, пов'язаних з літературними образами лікарів, медичних тем у літературі, а також аналізу соціальних і психологічних аспектів персонажів в навчальних програмах із польської літератури для студентів гуманітарних спеціальностей. Матеріали роботи можуть бути корисними фахівців з історії медицини, які цікавляться взаємодією літератури і реальності в контексті розвитку медичної практики та соціальних норм, що дозволить розширити розуміння того, як медичні професії та образи лікарів відображалися в польській літературі на різних етапах її розвитку. Робота може бути корисною для перекладачів і редакторів польської літератури, що працюють над адаптацією текстів про лікарів для інших культур або мов, дослідження образів лікарів у польських творах допоможе глибше зрозуміти контекст і значення цього персонажа для аудиторії в різних культурних і соціальних умовах.

Апробація результатів роботи. Окремі положення кваліфікаційної роботи заслуховувалися на:

— II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти», 21–22 березня 2024 року, м. Хмельницький із темою «*Literacki obraz lekarza w powieściach Tadeusza Dolengi-Mostowicza*»;

— науково-практичній конференції «II Подільські філологічні читання», 19 квітня 2024 року, м. Хмельницький;

— «XII Międzynarodowej Konferencji Magistrantów», 14 maja 2024, m. Katowice z tematem «Motyw empatii u lekarzy w polskiej literaturze współczesnej»;

— всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Славістичні студії в сучасному філологічно-

дидактичному просторі», 24 травня 2024 року, м. Хмельницький із темою «Postać lekarza w wybranych dziełach literatury polskiej»

та викладено у статтях, поданих до збірників наукових праць:

— «Literacki obraz lekarza w powieściach Tadeusza Dołęgi -Mostowicza» («Поділля. Філологічні студії», Хмельницький, 2024 р);

— «Lekarz jako bohater polskich utworów kulturowych» («Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика», Хмельницький, 2024 р), подано до друку.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів (вступу, основної частини та висновків), переліку джерел посилання (80 позицій) та одного додатка. Загальний обсяг роботи- 82 сторінки, із них 75 сторінок основного тексту.

1. ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ ЛІКАРЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: АКТУАЛЬНІСТЬ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

1.1 Еволюція образу лікаря в літературі: від міфології до сучасних соціокультурних реалій

Образ лікаря є однією з ключових тем у світовій літературі, яка постійно привертає увагу письменників. Від Середньовіччя до сучасності лікарі постають у різних літературних жанрах: в романах, драматичних творах і новелах. Їхнє зображення змінюється відповідно до суспільних, культурних і політичних реалій, відображаючи розвиток і трансформацію ролі цієї професії в різні історичні епохи.

Згідно зі словником, «лікар – це особа, яка професійно займається лікуванням (цілительством)» [54]. У міфології богом мистецтва медицини був Асклепій – син Аполлона і Короніса. Батько віддав його кентавру Хірону, який відкрив йому всі таємниці медичних знань. Учень швидко перевершив майстра, він навіть навчився воскрешати мертвих. Він отримав від Афіни кров, яка текла в жилах Горгони, і яку Персей зібрав після її вбивства, тому що вона мала магичні властивості [54].

Грецький лікар Гіппократ (460-377 рр. до н.е.) залишив багату медичну та етичну спадщину. Його збірка трактатів *Corpus Hippocraticum* V-IV століть до н.е. містить не лише загальні медичні приписи, описи хвороб, діагнози, дієтичні рекомендації, але й думки автора щодо професійної етики лікаря.

Клятва Гіппократа, яку складають усі лікарі, вимагає дотримання етичних моделей і зобов'язує їх дотримуватися цього кодексу медичної етики. Його принципи проголошують захист людського життя, свободи і гідності пацієнта, а також любов, повагу до Бога і всіх людей. Традиції лікування, найімовірніше, сягають корінням у витоки будь-якої цивілізації, що походить від природних потреб людини, яка прагне фізичного та душевного комфорту [29].

На етнічних польських землях медична культура розвивалася разом із суспільством, що знайшло своє відображення в іменах цілителів. На мовно-культурний образ лікаря впливають антропоцентричний досвід носіїв польської мови, стереотипи та засоби масової інформації, які зміцнюють його версії, зафіксовані в лексиці та фразеології. Сьогодні негативні риси лікарів є значно більш поширеними, ніж їхні чесноти, до яких належать: конкретність, точність, ефективність, відданість обов'язку та турбота. Згідно з опитуванням, сучасний лікар, перш за все, поспішає, перевантажений роботою і втомлений, а також незадоволений, не зацікавлений у пацієнті, нетерплячий, запізнюється, холодний і завжди сердитий. Зосередженість людей на негативних рисах лікарів є стереотипом протягом століть [41].

У сучасному світі, де медицина стає дедалі складнішою та технологічно просунутою, а питання етики й професійної відповідальності набувають нових вимірів, образ лікаря в польській літературі відіграє надзвичайно важливу роль. Літературні твори, в яких зображено медичних працівників, не лише відображають складну природу професії лікаря, але й дозволяють читачеві замислитися над фундаментальними аспектами людського існування. У цих творах порушуються глибокі моральні дилеми, пов'язані з життям і смертю, стражданнями й емпатією, відповідальністю лікаря за свої рішення та діями, а також питання межі між професійним обов'язком і людськими емоціями.

Літературні образи лікарів стають своєрідним дзеркалом, через яке можна спостерігати за еволюцією медицини та моральних засад суспільства. Вони виявляють ті внутрішні конфлікти, які постають перед медиками у складних ситуаціях, що вимагають не лише професійної майстерності, а й моральної стійкості. У творах польських авторів лікар постає як особистість, що опиняється на межі науки і гуманізму, технологій і етики, будучи одночасно об'єктом і суб'єктом складних моральних викликів [47, 70].

Таким чином, польська література надає унікальну можливість не лише осмислити професійні виклики лікаря, але й побачити, як ці виклики

відображаються на загальному стані людства, його моральних цінностях і світоглядних орієнтирах. Образ лікаря, що виступає в ролі символу професійного і морального пошуку, демонструє важливість емпатії, моральної рефлексії та людської гідності в умовах розвитку сучасної медицини [5].

1.2. Поняття іміджу лікаря у суспільстві

Образ, пол. *wizerunek*, (або в сучасному світі імідж) людини - це те, як її сприймають інші люди. Сприйняття (або перцепція) людини складається з кількох основних факторів: фізичного вигляду, поведінки та характеру, а також історії життя, трудової діяльності та професійних досягнень.

Слово імідж походить від німецького слова *Wiserung* і загалом означає «подоба, зображення, образ» [13]. У контексті, який нас цікавить, імідж означає «спосіб, у який людину чи установу бачать, сприймають».

Отже, імідж лікаря є складним та багатограним поняттям, яке формується на основі того, як його сприймають різні групи людей: пацієнти (як теперішні, так і потенційні), колеги, інші лікарі, а також широка громадськість. Цей імідж охоплює не лише професійні навички та компетенції лікаря, але й його особисті якості, етичні принципи, комунікаційні здібності, здатність до емпатії та турботи про пацієнтів [27, с.194-195].

Залежно від того, хто саме є суб'єктом цього сприйняття, імідж лікаря може варіюватися. Пацієнти, як правило, формують своє уявлення про лікаря на основі особистого досвіду взаємодії, спостерігаючи за тим, наскільки уважний і чуйний медик у процесі лікування, як він спілкується, наскільки він здатен пояснити медичні питання доступною мовою, та як він реагує на фізичні й емоційні потреби пацієнта. Для пацієнтів важливим є не лише фаховий рівень лікаря, але й його людяність та здатність до співпереживання [64, с.105-106].

З іншого боку, колеги та інші лікарі сприймають лікаря переважно через призму професійної компетенції, досвіду, наукових досягнень та здатності працювати в команді. Важливими є також моральні якості, пов'язані з етичністю рішень, здатністю дотримуватися професійної етики, підтримувати стандарти надання медичної допомоги та вирішувати конфліктні ситуації. У професійному середовищі імідж лікаря також формується на основі репутації, яка включає в себе відгуки про його практичну діяльність, взаємодію з колегами, внесок у медичну науку та участь у професійних організаціях [4, 11, с.14-16].

Крім того, суспільна думка та культурний контекст також мають значний вплив на імідж лікаря. У суспільстві лікар зазвичай асоціюється з образом інтелектуала, носія знань та моральних принципів, який має високу відповідальність за життя і здоров'я людей. Але ці уявлення можуть змінюватися залежно від соціальних обставин, економічного стану системи охорони здоров'я, рівня доступності медичних послуг та загального рівня довіри до медичної спільноти.

Таким чином, імідж лікаря є не лише відображенням його професійних та особистих якостей, але й результатом складного процесу взаємодії з різними групами суспільства, кожна з яких формує своє специфічне уявлення про лікаря, базуючись на власних очікуваннях, досвіді та потребах [3].

По-перше, імідж не дорівнює реальному образу. Це суб'єктивне сприйняття, іноді створене на основі фрагментарної інформації, що залежить від сприйняття інших людей, їхньої здатності сприймати і судити, а також кількості та якості інформації, яка до них доходить. По-друге, імідж не є чимось фіксованим - він змінюється разом з новою інформацією та досвідом і є багатошаровим. І це означає, що імідж можна формувати та управляти ним.

Згідно з опитуванням, проведеним серед пацієнтів у 2013 році Йоанною Туркевич з університету Миколи Коперника в Торуні та Фондом «Мої пацієнти», *«імідж лікаря є надзвичайно важливим для формування довіри*

пацієнтів, що, в свою чергу, є ключем до побудови добрих стосунків та ефективної співпраці між пацієнтом і лікарем» [13].

Образ людини часто формується на основі різних джерел інформації, як явних, так і неявних, що відбиває складний і багатошаровий процес сприйняття індивіда в суспільстві. Цей процес охоплює не лише конкретні факти та фрагменти інформації, але й багато чого базується на припущеннях, стереотипах, чутках або навіть відвертій брехні. Люди, формуючи думку про іншого, не завжди мають доступ до повної картини, тому значна частина сприйняття спирається на неофіційні або частково достовірні джерела, що піддаються різним інтерпретаціям.

Одним із ключових аспектів, що впливають на формування образу людини, є її походження. Соціальний статус сім'ї, національність, економічний стан та культурне оточення відіграють значну роль у тому, як сприймається індивід. Наприклад, походження з відомої або заможної родини може автоматично викликати певні очікування щодо особистих якостей людини або її можливостей. У той же час, походження з маргіналізованих або менш привілейованих соціальних груп може сприяти формуванню упередженого чи стереотипного ставлення [17, 68].

Сім'я також відіграє значну роль у формуванні суспільного образу людини. Те, які стосунки у людини з близькими, якими є її рідні, їхній соціальний статус та досягнення, можуть впливати на те, як її сприймають оточуючі. Наприклад, родинні зв'язки з відомими або впливовими особами можуть значно підсилити імідж людини в очах суспільства, навіть якщо це не має прямого відношення до її особистих заслуг.

Місце проживання є ще одним важливим фактором. Люди схильні сприймати інших крізь призму регіональних чи культурних особливостей, притаманних певному середовищу. Це може стосуватися як географічного місця проживання (наприклад, міста чи села), так і соціально-економічного контексту. Водночас місце проживання часто пов'язують із певними

стереотипами чи соціальними статусами, що також впливає на уявлення про людину [26, 36].

Коло друзів та знайомих може мати значний вплив на формування образу людини. Оточення часто сприймається як відображення особистих якостей індивіда, тому люди схильні судити про інших на основі їхнього соціального кола. Дружба або знайомства із впливовими, відомими або шанованими людьми можуть зміцнити позитивний імідж, тоді як зв'язки з особами сумнівної репутації можуть сприяти негативному сприйняттю.

Освіта та навички є безпосереднім показником професійних та інтелектуальних можливостей людини. Вони грають ключову роль у тому, як її сприймають у професійній сфері та в ширшому соціальному контексті. Вища освіта, престижний навчальний заклад або видатні професійні досягнення можуть підвищити імідж індивіда, тоді як відсутність належного освітнього рівня може стати джерелом упереджень та недооцінювання.

Не менш важливими є захоплення та інтереси, які також можуть впливати на формування образу. Хобі та позапрофесійна діяльність людини можуть додатково розкривати її характер, цінності та світогляд. Захоплення інтелектуальними або благородними заняттями, такими як мистецтво, наука чи благодійність, може створити позитивний образ, у той час як менш прийнятні в суспільстві інтереси можуть викликати скепсис або навіть осуд [43, 62].

Історія кар'єри також має важливе значення для формування іміджу людини. Професійні досягнення, досвід роботи в різних галузях, кар'єрні успіхи та невдачі – усе це впливає на те, як людину сприймають її колеги, роботодавці та громадськість загалом. Успішна кар'єра, особливо в престижних сферах, може суттєво покращити суспільний образ людини, тоді як професійні проблеми або невдачі можуть призвести до виникнення негативних уявлень.

Таким чином, образ людини – це багатокomпонентна структура, яка формується не лише на основі реальних фактів, а й через призму різних

соціальних, культурних та психологічних факторів. Реальність часто спотворюється через чутки, стереотипи та неперевірену інформацію, що підкреслює складність і мінливість суспільного сприйняття кожної особистості [5, 44, с.225-226].

Тема образу лікаря в польській літературі є актуальною з кількох причин, до яких можна віднести те, що:

— робота лікаря пов'язана з багатьма етичними та моральними дилемами, такими як евтаназія, аборт, штучне запліднення, трансплантація органів. Ці питання постійно обговорюються в суспільстві, і польська література дає нам можливість дослідити їх з різних точок зору;

— лікарі мають великий вплив на життя своїх пацієнтів. Їхні дії та рішення можуть мати серйозні наслідки для здоров'я та добробуту людей. Зростання тривалості життя, нові технології та методи лікування роблять професію лікаря однією з найважливіших і найвідповідальніших. Польська література дозволяє нам зрозуміти, як лікарі сприймають своїх пацієнтів і як їхні стосунки впливають на процес лікування [16, 50];

— образ лікаря в польській літературі змінювався протягом століть і має багату традицію зображення лікарів (від класичних творів Болеслава Пруса, Яна Кохановського, Стефана Жеромського до більш сучасних романів Тадеуша Доленги-Мостовича та Станіслава Лема). У минулому лікарі часто зображувалися як герої, які рятують життя людей. Сьогодні ж лікарі частіше постають перед читачами як звичайні люди, які стикаються з власними проблемами та сумнівами [51].

Підсумовуючи, варто зауважити, що дослідження образу лікаря в польській літературі є надзвичайно актуальною та багатогранною темою, яка вимагає ретельного аналізу не лише з літературознавчої, але й з міждисциплінарної точки зору. Літературний образ лікаря відкриває перед дослідниками широкий спектр проблем, які перетинають кордони різних дисциплін: медицини, етики, психології, соціології та культурології. Завдяки

цьому підходу, така робота здатна пролити світло на складну природу лікарської професії, глибше розкрити роль лікарів у суспільстві та висвітлити культурні й моральні цінності, які існують у польському контексті.

Важливість цієї теми полягає у тому, що література завжди була своєрідним дзеркалом, у якому відображаються суспільні процеси, моральні дилеми та етичні виклики часу. Образ лікаря, як і будь-який інший літературний образ, є носієм значного символічного навантаження. Він не тільки персоніфікує певні риси професійної діяльності, але й втілює суспільні уявлення про обов'язок, гуманізм, емпатію, владу над життям і смертю. Це дозволяє краще зрозуміти, як суспільство сприймає лікарську професію і як змінюється це сприйняття в умовах розвитку медицини та еволюції моральних норм [28, 51].

Дослідження цієї теми може також сприяти розумінню польської культури та національної ідентичності. Лікар у польській літературі часто виступає не лише як медичний фахівець, а й як моральний авторитет або національний герой. Це відображає важливість цієї професії для польської культури, зокрема в контексті історичних подій та соціальних змін. Літературні твори, що відображають життя лікарів, часто звертаються до питань моралі, відповідальності, людяності, які є фундаментальними для польського культурного та духовного спадку.

Таким чином, вивчення образу лікаря в польській літературі має великий потенціал для міждисциплінарного аналізу, адже воно не лише розкриває певні аспекти літературного процесу, але й надає глибоке розуміння професійних та етичних викликів, з якими стикаються лікарі. Таке дослідження може бути корисним для осмислення сучасної медичної етики, професійних стандартів і соціальних очікувань, що висувуються до лікарів у сучасному світі. Водночас, це також є важливим внеском у вивчення польської літератури, її ролі у формуванні суспільних уявлень про ключові професії та

етичні цінності, що характеризують польську культуру в контексті глобальних змін [1, с.13, 38].

1.2. Емпатія як моральний вимір лікаря в польській літературі

Однією з основних рис, що формують образ лікаря у суспільстві є емпатія. Емпатія, згідно з «Словником польської мови» PWN, - це «здатність співпереживати внутрішній стан іншої людини»[16]. Таке визначення, навіть на рівні загальних, немедичних знань, видається значним спрощенням. Пам'ятаймо, що емпатія - це не лише здатність розуміти емоції, але й здатність донести це розуміння до іншої людини та вжити відповідних заходів, щоб допомогти [16, 71].

Емпатія є фундаментальним елементом медичної професії, і її значення неможливо переоцінити, особливо в контексті сучасної медицини. Це здатність лікаря розуміти почуття, переживання та потреби пацієнта, ставити себе на його місце й надавати підтримку не лише з точки зору фізичного здоров'я, але й з огляду на емоційний і психологічний стан пацієнта. У сучасній польській літературі тема емпатії часто стає центральною у зображенні лікарів, підкреслюючи, наскільки важливою є ця компетенція для надання якісної медичної допомоги та формування стійких стосунків між лікарем і пацієнтом [25].

У літературних творах польських авторів емпатія представлена як важлива складова професійної ідентичності лікаря. Вона не лише впливає на сприйняття лікаря пацієнтами, але й визначає його здатність ефективно виконувати свої обов'язки. Літературні персонажі-лікарі, які демонструють емпатію, зазвичай сприймаються як більш компетентні та здатні до глибшого розуміння стану пацієнта. Це дозволяє авторам висвітлювати ключову роль людяності в медицині та показати, що якість медичної допомоги залежить не

лише від технічних знань, але й від уміння лікаря будувати емоційні зв'язки з пацієнтами.

Емпатія також розглядається в літературі як важливий інструмент для подолання бар'єрів у спілкуванні між лікарем і пацієнтом. Пацієнти часто відчують тривогу, страх або недовіру під час лікування, особливо в умовах серйозних захворювань або складних медичних процедур. Лікар, який проявляє емпатію, може допомогти знизити ці негативні емоції, створивши атмосферу довіри та взаєморозуміння. Важливою є також здатність лікаря не лише зрозуміти фізичні страждання пацієнта, але й усвідомити його емоційні переживання, що часто виходять за межі медичного діагнозу [52, 56].

У польській літературі емпатія нерідко стає випробуванням для лікарів, що відображає моральні й етичні дилеми, з якими стикаються медичні працівники. У багатьох випадках герої-лікарі знаходяться перед вибором між формальним дотриманням професійних стандартів та проявом людяності. Через ці конфлікти автори демонструють, що емпатія є не лише особистою якістю, але й невід'ємною частиною моральної відповідальності лікаря перед пацієнтом. Вона сприяє формуванню глибших, більш гармонійних стосунків між лікарем і пацієнтом, допомагає створити атмосферу турботи та взаємної поваги, що позитивно впливає на процес лікування.

Крім того, емпатія в польській літературі часто відображається як важлива навичка, що підвищує рівень професіоналізму лікаря. Автори підкреслюють, що без цієї здатності навіть найкращі медичні знання та технічні вміння не можуть забезпечити успішне лікування пацієнта. Наприклад, у багатьох творах лікарі, які недостатньо проявляють емпатію, стикаються з негативними наслідками як у стосунках з пацієнтами, так і у власному професійному житті. Це підкреслює важливість поєднання наукових знань із емоційною чуйністю в лікарській професії [70, 71, с.10-13].

Літературні твори також показують, що відсутність емпатії може мати серйозні наслідки для лікаря як професіонала і людини. Без емпатії лікар може

втратити здатність до глибшого розуміння пацієнтів, стати емоційно віддаленим і навіть байдужим до їхнього страждання. Це може призвести до професійного вигорання, втрати моральної орієнтації та зниження ефективності лікування. У цьому контексті емпатія стає важливим елементом саморефлексії лікаря, засобом збереження власного психічного здоров'я та запобігання емоційній втомі.

Таким чином, емпатія в сучасній польській літературі розглядається як важлива компетенція лікаря, що безпосередньо впливає на якість медичної допомоги та стосунки з пацієнтами. Літературні зображення лікарів наголошують на тому, що емпатія є невід'ємною частиною професійної майстерності, яка допомагає лікареві глибше зрозуміти пацієнта і забезпечити не тільки фізичне, але й емоційне здоров'я людини. Це також підкреслює її важливість у побудові довіри, співпраці та створенні гармонійних відносин у межах лікар-пацієнт [18].

У сучасній польській літературі мотив емпатії у лікарів набув значної уваги, розкриваючи його через різні аспекти взаємодії медичного персоналу з пацієнтами. Ця тема охоплює не лише опис зовнішньої поведінки лікарів у межах стандартного спілкування, а й глибокий психологічний та етичний вимір, що впливає на професійне ставлення до пацієнтів та розкриває внутрішні моральні дилеми медиків. Літературні твори польських авторів зосереджуються на питаннях співпереживання, яке виходить за межі простого виконання обов'язків, і відображають емоційну включеність лікарів, прагнення до щирої підтримки, розуміння та гуманності. Зокрема, важливим стає дослідження, як емпатія трансформується під тиском сучасних викликів медицини, де лікарям доводиться балансувати між професійною дистанцією та особистим співчуттям. Це дозволяє літературі створити майданчик для роздумів про значення емпатії у медичній сфері, вплив на пацієнтів і суспільство загалом, а також розвивати розуміння про важливість цієї риси в сучасній практиці [25].

1.3. Лікар у літературі: історичний контекст і художнє осмислення

Літературний образ лікаря — складний і багатогранний феномен, якому присвячено чимало досліджень. Науковці вивчають цей образ, розглядаючи його через призму історичних, культурних та соціальних змін. Одні дослідники фокусуються на еволюції образу лікаря від стародавніх часів до сучасності, простежуючи трансформації у сприйнятті ролі медика, його обов'язків, етичних дилем і соціального статусу. Вони аналізують, як змінювалися очікування суспільства щодо лікаря, а також як медична етика та професійні обов'язки вплинули на його літературне представлення.

Інші дослідники звертають увагу на специфіку образу лікаря в межах окремих національних літератур, розглядаючи, як культурні особливості, суспільні обставини та історичні події впливають на характер і функції цього образу. Наприклад, у польській літературі особлива увага приділяється моральним і соціальним викликам, що постають перед лікарями, які працюють у контексті важких соціально-економічних умов або історичних потрясінь. Ці національно-специфічні образи лікарів відображають не лише медичні, а й глибокі етичні та моральні питання, які, своєю чергою, дозволяють розглядати професію лікаря як символ надії, гуманності й відданості [2, с.55-56, 9].

Такий підхід до вивчення літературного образу лікаря дає змогу ширше охопити питання ролі медицини в суспільстві, відображаючи не лише технічні аспекти професії, а й її людський вимір.

Образ польського лікаря зазнав значних змін у 19 столітті, як у літературі, так і в образах. Особливості професії зумовлювали те, що медичні портрети завжди були насичені емоціями у суспільному сприйнятті. Ми формуємо сучасну думку про ці постаті на основі різних джерел, таких як тексти з медичних журналів, щоденників чи листів. Однак, окрім цих джерел, існує також феномен самотворення, який впливає на наше власне сприйняття лікарів. Художня література відіграла важливу роль у формуванні образу лікаря, а медицина була джерелом натхнення для авторів. На початку 19

століття література часто зображувала лікарів у негативному світлі, але з часом ці патерни змінилися, і література стала інструментом формування образу лікаря [42].

Незважаючи на значну кількість публікацій та досліджень, тема літературного образу лікаря залишається багатоаспектною та відкритою для подальшого аналізу. Це пов'язано з тим, що образ лікаря в літературі є багатошаровим і вимагає дослідження не лише загальних рис, притаманних цій професії, але й специфічних характеристик, які можуть відрізнятися в залежності від соціального, історичного та культурного контексту. Важливим є й те, що літературні образи лікарів втілюють широкий спектр моральних, етичних та професійних дилем, які у різних авторів набувають своїх унікальних рис та акцентів.

Серед літературних образів лікарів можна зустріти як благородних, самовідданих людей, які повністю віддані своїй місії і готові жертвувати особистим заради блага пацієнтів, так і тих, чії вчинки суперечать основним принципам медичної етики, закладеним у клятві Гіппократа. Цей контраст між позитивними і негативними персонажами відображає складну моральну реальність лікарської професії та дозволяє авторам досліджувати більш глибокі аспекти людської природи, етичні вибори та психологічні мотиви. Таким чином, літературний образ лікаря стає полем для дослідження протиріч і конфліктів, які часто виникають на перетині професійних обов'язків і особистих прагнень [7].

Одним із важливих аспектів, який залишається відкритим для дослідження, є специфіка зображення лікаря у творах конкретних авторів. Різні письменники по-різному підходять до створення образу лікаря, залежно від своїх власних світоглядних позицій, літературних традицій, а також часу, у якому вони творили. У творчості одних авторів лікар постає як майже сакральна постать, що уособлює мудрість, силу та беззастережну відданість своєму покликанню. Такий лікар виступає носієм найвищих моральних

цінностей, зразком гуманізму та самовідданості. У таких творах автори наголошують на величчї лікарської місії, розкриваючи духовний і моральний вимір цієї професії.

Інші письменники створюють складніші й неоднозначні образи лікарів, піддаючи сумніву їхню етичну чистоту та моральну стійкість. У цих творах лікар може бути зображений як персонаж, що перебуває на роздоріжжі між обов'язком і власними інтересами, між бажанням допомогти пацієнтам і прагненням до влади, слави чи матеріальних благ. Деякі автори зосереджуються на темі корупції, морального падіння або внутрішніх конфліктів, що виникають у лікарів під тиском соціальних обставин або власних слабкостей. У таких випадках літературні твори стають засобом критичного осмислення соціальних проблем, пов'язаних з медициною, а також піднімають питання про моральну відповідальність лікаря перед суспільством [59].

Цікавою є також інтерпретація лікарської етики через призму історичних подій. У багатьох польських літературних творах лікар постає в умовах війни, репресій або інших соціальних катастроф, що ставлять його перед вибором між моральними принципами та необхідністю виживати в жорсткій реальності. У таких умовах лікар стає символом не лише фізичної, але й моральної боротьби. Наприклад, у літературі, що стосується подій Другої світової війни, образ лікаря часто уособлює глибокі моральні конфлікти: чи варто ставити порятунок одного життя над власною безпекою, чи можна виправдати жорстокі дії лікаря в умовах війни, коли його цілі змінюються під тиском зовнішніх обставин [12, 49].

Важливо зазначити, що багато відкритих питань у дослідженні літературного образу лікаря пов'язані з еволюцією цього образу у різні історичні періоди. Наприклад, на рубежі 19-20 століть лікар у польській літературі зазвичай зображується як героїчна постать, тоді як у творах другої половини 20-го століття та сучасної літератури образ лікаря стає складнішим і багатовимірнішим. Відданість своєму обов'язку все частіше межує з

внутрішніми кризами, сумнівами і навіть розчаруванням у системі охорони здоров'я або власній професії [65, 72, с.73-77].

Однією з найбільш інтригуючих тем, що залишається недостатньо дослідженою, є вплив сучасних технологій і наукового прогресу на літературний образ лікаря. У епоху, коли медичні знання і технології стрімко розвиваються, літературний образ лікаря також еволюціонує. Зокрема, автори можуть зображати лікаря як носія нових етичних дилем, що виникають у зв'язку з технологічними інноваціями, генетичними дослідженнями, евтаназією, клінічними випробуваннями та іншими викликами сучасної медицини. У цьому контексті постає питання: як змінюється місце емпатії та гуманізму в професії лікаря, коли технічні навички та технології стають все більш важливими?

Отже, літературний образ лікаря залишається багатою і невичерпною темою для дослідження, особливо з огляду на його різноманіття та динаміку. Вивчення специфіки цього образу у творах конкретних авторів дозволяє виявити не тільки індивідуальні підходи до зображення лікарської професії, але й ширші тенденції, що відображають суспільні зміни, розвиток медицини та етичні виклики, з якими стикаються лікарі в різні історичні епохи.

2. РОЛЬ І СИМВОЛІКА ЛІКАРЯ В ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ РІЗНИХ ЕПОХ

Упродовж історії лікар посідав особливе місце в соціальній ієрархії, ставши втіленням мудрості, професіоналізму й довіри. Ця висока соціальна позиція пов'язана з унікальним статусом і винятковими знаннями, які вважалися майже сакральними, адже лікар мав справу з тим, що завжди було таємничим і недосяжним для більшості – з людським тілом та його хворобами. Володіючи знаннями, які виходили за межі загальнодоступного, лікар був уособленням майже магічної сили: відновлення здоров'я, найбільшої цінності для кожної людини. Це привело до формування навколо нього особливої атмосфери поваги, а іноді й шанування, що межувало з релігійним поклонінням.

Здавна образ лікаря у літературі часто розглядався як особа з незвичайними здібностями, що викликали водночас і страх, і захоплення. Літературні герої-медики нерідко зображувалися як напівміфічні фігури, наділені владою над життям і смертю, подібно до жерців або ворожбитів. Повага до лікаря обумовлювалася не лише його вмінням лікувати, а й відчуттям недосяжності його знань для звичайної людини. Ця аура обраності і віддаленості лікаря від простого люду відображалася і в літературних творах, де він часто виступав у ролі мудрого наставника або морального авторитета [28, 36, 52].

Таке уявлення про лікаря як про особливу людину також формувало його соціальну функцію: лікар не просто лікував тіло, а був покликаний відновлювати гармонію і рівновагу у світі, вносячи зцілення там, де була недуга. Це набувало особливої важливості в періоди історичних криз, коли лікарі ставали одними з небагатьох представників суспільства, здатних підтримати надію на зцілення не лише фізичне, а й моральне. Література, відображаючи ці уявлення, часто надає образу лікаря символічного значення, представляючи його не лише як професіонала, а й як певний духовний стовп, що втілює в собі людяність, мудрість і жертвність.

2.1 Рефлексії про медицину і лікаря в епохах Відродження та Просвітництва

2.1.1 Іронія і суспільна критика в творі Яна Кохановського «Про лікаря Іспанця»

Одним з перших появ образу лікаря в польській поезії зустрічаємо у творах Яна Кохановського (Jana Kochanowskiego, 1530-1584), який прославився насамперед серйозними творами («Трени» («Treny»), «Пісні» («Pieśni»), «Світезянка» («Świtezianka») і «Відправлення грецьких послів» («Odprawa posłów greckich»). Але не менш важливим і часто забутим досягненням автора є введення в польську літературу епіграм (fraszka), які є своєрідною грою з формою та змістом поезії. Кохановський не лише впровадив епіграму в польську літературну традицію, а й створив власний термін для цього жанру – «фрашка» (fraszka). Цей термін, запозичений з італійського «frasca», означає маленьку гілку або щось незначне та тривіальне, що підкреслює легковажний і жартівливий характер творів такого типу. Ймовірно, Кохановський почерпнув натхнення для фрашок під час своїх подорожей Італією, де він не лише вивчав мову, а й знайомився з місцевою поезією, яка мала глибокий вплив на його творчість. Фрашки, створені ним, не були просто короткими віршами: це були соціальні, філософські та сатиричні замальовки, які захоплювали своєю влучністю та стислою формою.

До наших днів дійшло майже 300 епіграм Кохановського. Він створив неперевершену спадщину, яка не лише відображає різні аспекти життя і людей його часу, а й вводить образи та теми, раніше незвичні для польської літератури. Хоча образ лікаря не є центральним у його фрашках, він з'являється як один із соціальних типажів, на яких Кохановський зосереджує увагу, показуючи лікаря з гумором і, водночас, критичним поглядом. Фрашки про лікарів демонструють не лише вміння поета захоплювати своїм стилем, а і його здатність сприймати людину через призму професії, зберігаючи баланс

між серйозністю і комізмом, що робить цей образ живим та водночас невловимо сатиричним.

Одним із прикладів використання мотиву лікаря є епіграма Яна Кохановського під назвою «Про лікаря Іспанця» («O doktorze Hiszpanie») [24, 30].

Він був натхненний справжньою історичною особистістю, а саме Петром Ройзіусом (Piotr Rojzjusz, оригінал: Ruiz de Moroszm, 1571), полонізованим, іспанським вченим-гуманістом, поетом, латиномовним письменником, юристом і професором, який служив юридичним радником і придворним лікарем при дворі короля Сигізмунда Августа. Беручи до уваги життя Ройзіуса і Кохановського, обом чоловікам довелося разом взяти участь у багатьох бенкетах при дворі Сигізмунда Августа, саме тому «Про лікаря Іспанця» є не тільки святковою, а й особистою епіграмою [55].

Jan Kochanowski «O doktorze Hiszpanie»	Ян Кохановський «Про лікаря Іспанця»
<p>«<i>Nasz dobry doktor spać się od nas bierze,</i> <i>Ani chce z nami doczekać wieczerze.</i> <i>«Dajcie mu pokój! najdziem go w pościeli,</i> <i>A sami przedsię bywajmy weseli!»</i> <i>«Już po wieczerzy, póđźmy do Hiszpana!»</i> <i>«Ba, wierę, póđźmy, ale nie bez dzbana».</i> <i>«Puszczaj, doktorze, towarzyszu miły!»</i> <i>Doktor nie puścił, ale drzwi puściły.</i> <i>«Jedna nie wadzi, daj ci Boże zdrowie!»</i> <i>«By jeno jedna» — doktor na to powie.</i> <i>Od jednej przyszło aż więc do dziewięci,</i></p>	<p>«Наш добрий лікар забирає у нас сон, Аня хоче почекати з нами вечері». Дай йому спокій! Я знайду його в постільній білизні, І будемо веселі самі! Вечеря закінчена, ходімо до Іспанця! Ну, гадаю, поїхали, але не без глечика. Відпусти, лікарю, шановний товаришу! Лікар не відпустив, але двері відпустили. «Одному не боляче, дай Боже здоров'я!»</p>

<p><i>A doktorowi mózg się we łbie mąci.</i> <i>«Trudny — powiada — mój rząd z tymi</i> <i>panu:</i> <i>Szedłem spać trzeźwo, a wstanę pijany»</i></p>	<p>Тільки одне, — казав лікар. Так дійшло від одного до дев'ятого, І мозок лікаря в сум'ятті. Важко, — каже, — моє правління з цими панами: Я ліг спати тверезий, а встану п'яний»</p>
---	--

У цьому вірші поет звертається до своїх переживань, пов'язаних із тривалим перебуванням при дворі, і з надзвичайною майстерністю зображує атмосферу застіль, в яких він сам, напевно, багато разів брав участь. У своїй епіграмі Кохановський звертається до популярної теми придворного бенкету, надзвичайно популярної в моральній поезії епохи Відродження. Такі твори зазвичай адресувалися завсідникам подібних подій, а їхній контекст (який непросто зрозуміти у XXI столітті) був зрозумілий і розбірливий для аудиторії Кохановського. «Про доктора Іспанця» точно вказує на соціальний аспект застіль епохи Відродження. Важливо, що Кохановський утримується від зайвої дидактики та моральних суджень, а гумористична форма вірша не має на меті образити чи висміяти головного героя. Твір є формою жарту, гри з поезією та словами, і водночас показує епікурейський аспект життєвої філософії Кохановського, який цінував добрі розваги зі своїми найближчими друзями.

«Про лікаря Іспанця» є класичним прикладом моральної епіграми. Вірш містить чотирнадцять рядків з одинадцятьма складами та римувальне розташування abab. Переважна більшість змісту "Про доктора Іспанця" є поетичним записом діалогу кількох людей; Одна з них може бути ліричною темою, а може і не бути – у вірші чітко вказується, що мовець спостерігає за подіями, що відбулися, і розповідає про них читачам, але не обов'язково бере в них участь. Суб'єкт епіграми вимовляє лише кілька рядків, які

характеризуються високою інтенсивністю комедії, але не судять про головного героя або ситуацію [30].

У перших шести рядках ліричний суб'єкт, цитуючи діалог двох гуляк, окреслює ліричну ситуацію. Головний герой твору, однойменний лікар, залишає захід і лягає спати. Це викликає роздратування деяких гуляк, які вирішують змусити ліричного героя продовжити участь у застіллі.

Кохановський наголошує на важливій ролі алкоголю («Ва, вієга, поїхали, але не без глечика»), який, швидше за все, спонукав гуляк до подальших дій. Варто згадати, що за часів Кохановських суди пили переважно медовуху або пиво, причому обидва ці алкогольні напої були слабоалкогольними, тому гуляки пили часто і багато, легко впадаючи в стан сп'яніння.

Наступні два рядки показують невдалу спробу «відстояти» двері кабінету лікаря від п'яних учасників вечірки. В цих рядках іронічно показано, як гуляки виламують двері в кабінети лікаря. Гуляки вмовляють лікаря випити більше алкоголю, а ліричний герой скептично заперечує їхню пропозицію. Однак врешті-решт він дозволяє вмовити себе продовжувати пити, що триває до тих пір, поки «мозок лікаря не буде в сум'ятті», що де-факто призводить до стану сп'яніння. Останні два рядки є дотепним акцентом твору. Ліричний сюжет цитує слова лікаря, який вважає, що веселитися на застіллях - це «важке» мистецтво, і що «я ліг спати тверезий, а встану п'яний» [30]. Ця епіграма позбавлена будь-яких ознак дидактизму, і вона не намагається висміяти Петра Ройзіуса, її мета – лише веселощі та жарт.

Епіграма витримана у вільній, гумористичній умовності, про що свідчать використані в ній стилістичні прийоми:

1) епітети (наприклад, «добрий лікар», «спи тверезо») окреслюють обстановку придворного бенкету і характеризують головного героя ліричного твору;

2) вигуки (наприклад, «Дайте йому спокій!», «Відпусти, лікарю, дорогий товаришу!») відображають емоції учасників застілля, вони ж вказують на випитий ними алкоголь;

3) вигук («Важко, — каже він, — мій уряд з цими панами») підкреслює «самобутність» ліричного суб'єкта, який описує події як оповідач у певних різновидах прози, тобто з перспективи часу і з нейтральної відстані [55].

У цій епіграмі ми можемо бачити, що головний герой дещо відхиляється від стереотипного лікаря. Автор показує слабкість характеру іспанця. Хоча він від початку не брав участі в застіллі і мав намір залишатися тверезим, але візиту п'яних знайомих йому вистачило випити всю ніч: «Важко, каже він, мій уряд з цими панами: я ліг спати тверезий, а встану п'яний» [24]. Одноimenний іспанець розважається, не відмовляється від алкоголю, бере участь у застіллях, і коли він хоче піти відпочивати, втомившись від святкування, піддається на вмовляння товаришів, без особливих проблем погоджується гуляти до ранку і нехтує загальноприйнятими рекомендаціями висипатися, не зловживати алкоголем і вести здоровий спосіб життя. Кохановський показав, що деяким людям не вистачає сил і наполегливості, щоб наполягати на своїй рішучості і не брати участь у застіллі, навіть сказавши багато благородних слів про шкоду алкоголю.

Важливо, що поет не засуджував поведінку іспанця, не вдавався до нав'язливого і штучного дидактизму, не намагався силою висміяти Петра Ройзіуса, зосереджуючись насамперед на приверненні уваги читача до покірності, з якою важко боротися. Саме в надзвичайному інтелекті Кохановського полягає сила його творів, сучасних, навіть попри плин часу.

2.1.2 Мораль і сатира у байках і притчах Ігнація Красицького «Лікар і здоров'я» та «Лікар»

Мотив лікаря і пов'язаного з ним поняття здоров'я можна зустріти також у 18 столітті, у роботах видатного польського поета, прозаїка, комедіографа і публіциста Ігнація Красицького (Ignacy Krasicki, 1735 r. 1801 r.).

У XVIII столітті мотив лікаря та поняття здоров'я отримують розвиток у творчості одного з найяскравіших польських літературних діячів цього періоду — Ігнація Красицького (Ignacy Krasicki, 1735–1801). Будучи поетом, прозаїком, комедіографом та публіцистом, Красицький заклав основи польської літературної традиції, в якій сатиричне осмислення суспільних явищ і проблеми людської моралі займали центральне місце. Він також тісно співпрацював з королем Станіславом Августом у справі культурного відродження країни і писав у дусі Просвітництва, був засновником першого польського періодичного видання («Монітор»), і відіграв значну роль у формуванні польського романтизму.

Здоров'я, як життєва цінність, з'являється у Красицького не тільки як фізичний аспект, а й як алегорія духовного й соціального стану нації. Красицький виявляє гострий інтерес до теми медицини й лікарів, відображаючи їх у численних творах, зокрема у своїх байках, поемах та сатиричних творах, де висміює різні суспільні вади, в тому числі й надмірну довіру до неперевіраних методів лікування чи безвідповідальність лікарів. Байки, що були надзвичайно популярні серед читачів, стали своєрідним дзеркалом суспільних стосунків і демонструють взаємини між лікарем та пацієнтом як метафору суспільної моралі. У цих творах здоров'я сприймається не просто як фізичний стан, а як метафора духовного і морального благополуччя, де лікар виконує роль людини, яка має допомагати у відновленні суспільних і моральних цінностей.

Наприклад, у «Байках і притчах» («Wajki i przypowieści») Красицький сатирично зображує лікарів, демонструючи їх уявну компетентність та

байдужість до пацієнта. Часто, представляючи лікарів у гумористичному ключі, Красицький ставить під сумнів ефективність медицини того часу, натякаючи на численні недоліки в підході до лікування та ставленні до здоров'я. Лікар у його творах часто виступає символом не лише певної професії, а й суспільної ролі, яка може бути як корисною, так і шкідливою, залежно від мотивації та моральних якостей.

Цей мотив здоров'я і відповідальності лікаря у Красицького також відображає загальну інтелектуальну атмосферу Просвітництва, яка шукала нових шляхів пізнання світу і його структур. У його творах тема здоров'я стає метафорою потреби в духовному й моральному зціленні суспільства, вказуючи на важливість не лише інтелектуального, а й етичного розвитку нації. У такий спосіб Красицький збагачує польську літературу XVIII століття, пропонуючи погляд на лікаря як на фігуру, яка уособлює не тільки медичні знання, а й моральні дилеми того часу, звертаючи увагу на відповідальність за суспільне здоров'я в широкому сенсі цього слова.

У казці Ігнація Красицького «Лікар і здоров'я» немає прямого опису зовнішності лікаря. Натомість автор зосереджується на його поведінці та ставленні до здоров'я [34]. Однак можна піддатися спокусі зробити деякі інтерпретації, виходячи з контексту. Лікар зображений самовпевненою і пихатою людиною. Він вважає, що його медичні знання та навички роблять його майже всемогутнім. Він переконаний, що може подолати будь-яку хворобу. Такий образ лікаря був типовим для 18 століття, коли медицина ще не була такою розвиненою, як сьогодні. Лікарів часто оточував ореол таємничості та містицизму. Пацієнти були змушені довіряти їхнім діагнозам і методам лікування, навіть якщо вони не до кінця їх розуміли.

Ignacy Krasicki Doktor i zdrowie	Ігнацій Красицький Лікар і здоров'я
<i>Choroba, Zdrowie, Lekarz</i>	Хвороба, здоров'я, лікар

<p><i>Rzecz ciekawą, lecz trudną do wierzenia powiem:</i></p> <p><i>Jednego razu doktor potkał się ze zdrowiem;</i></p> <p><i>On do miasta, a zdrowie z miasta wychodziło.</i></p> <p><i>Przełąkł się, gdy go postrzegł, lecz że blisko było,</i></p> <p><i>Spytał go: «Dlaczegoż to tak spieszno uchodzisz?</i></p> <p><i>Gdzie idziesz?» Zdrowie rzekło: «Tam, gdzie ty nie chodzisz».</i></p>	<p>Розповім одну цікаву, але неправдоподібну історію:</p> <p>Одного разу один лікар спіткнувся зі здоров'ям;</p> <p>Він ішов до міста, а здоров'я виходило з міста.</p> <p>Він спіткнувся, коли побачив його, Але що воно було поруч,</p> <p>Він запитав його: «Чого так поспішно йдеш?</p> <p>Куди йдеш?» Здоров'я відповів: «Туди, куди ти не йдеш».</p>
--	--

Однак слід пам'ятати, що це лише інтерпретація. Красицький навмисно залишив зовнішність лікаря невизначеною, щоб читач міг уявити його по-своєму.

В оповіданні Ігнація Красицького здоров'я втікає, бо це несподіваний і алегоричний спосіб показати, що здоров'я є цінним, але часто недооціненим. У цьому оповіданні лікар зустрічається зі здоров'ям, яке покидає місто. Коли лікар запитує, чому воно так поспішає, здоров'я відповідає: «Туди, куди ви не йдете». Це може символізувати те, що здоров'я швидкоплинне, і ми не завжди цінуємо його, поки не втрачаємо [34].

Здоров'я персоніфікується як фігура, що тікає від лікаря. Він є символом життєвої сили, природної стійкості організму та простого життя.

Лікар, з іншого боку, символізує штучне втручання в організм людини, складні методи лікування та зловживання медициною. Він показаний як фігура, що женеться за здоров'ям, але ніколи його не наздоганяє.

Образ лікаря в картині «Лікар і здоров'я» неоднозначний. З одного боку, Красицький критикує неефективність медицини та зловживання у цій сфері. З іншого боку, він не заперечує повністю роль лікарів, але наголошує на важливості профілактики та здорового способу життя.

У іншому творі Ігнація Красицького «Лікар» образ лікаря представлений у сатирично-критичній манері. Автор показує медицину як сферу, сповнену зловживань і некомпетентності, а лікарів - як жадібних, корисливих і безпринципних людей [35].

Ignacy Krasicki Doktor	Ігнацій Красицький Лікар
<p><i>«Doktor widząc, iż mu się lekarstwo udało, Chciał go często powtarzać; cóż się z chorym stało? Za drugim, trzecim razem bardzo go osłabił, Za czwartym jeszcze bardziej, a za piątym zabił».</i></p>	<p>Лікар, побачивши, що йому вдалося вилікувати хворого, Захотів повторювати це часто, що ж сталося з хворим? Вдруге і втретє це дуже ослабило його, Четвертий раз ще більше ослабив його, а п'ятого разу він помер.</p>

У цьому творі лікар зображений як необізнана, самовпевнена, жадібна людина. Він не має ґрунтовних медичних знань, покладається на застарілі теорії та використовує неефективні методи лікування. Лікар упевнений у собі та своїх навичках, навіть коли припускається помилок. Він не зважає на думку пацієнтів і нехтує їхніми проблемами, а також більше зацікавлений у прибутку, ніж у здоров'ї своїх пацієнтів. Він експлуатує їхні хвороби, щоб вимагати гроші і ставить під загрозу життя пацієнтів заради досягнення своєї мети.

У своїй сатирі «Лікар» Ігнацій Красицький майстерно зображує недоліки та недбалість у тогочасній медицині, акцентуючи увагу на проблемах, які турбували не лише пацієнтів, а й суспільство загалом. Він представляє образ лікаря, який нехтує своїми обов'язками, більше цікавлячись власною вигодою, ніж здоров'ям пацієнтів. Цей літературний образ – не лише гостра критика конкретних випадків медичної недбалості, а й спроба

привернути увагу до системних проблем у медицині, що стали очевидними для багатьох представників інтелігенції того часу.

Красицький намагався звернутися до загального етичного питання: чи справді лікарська професія відповідає своїй моральній місії? У творі він підкреслює, що лікарі, які працюють безвідповідально, не лише підривають довіру до професії, а й ставлять під загрозу життя людей. Образ лікаря, якого описує Красицький, демонструє, що відсутність етичних принципів і співчуття до пацієнта призводить до серйозних наслідків — не лише для окремих осіб, а й для здоров'я суспільства в цілому [35].

Варто зауважити, що Красицький не мав на меті піддавати осуду всіх лікарів свого часу. Він розумів, що багато медиків діяли з почуттям відповідальності і щирого бажання допомагати іншим. Однак через сатиричне перебільшення він створює гіпертрофований образ, який унаочнює негативні тенденції й недоліки в системі охорони здоров'я, спонукаючи суспільство до роздумів про необхідність реформ. Красицький бачив лікаря як особу, від якої очікують високих етичних стандартів і моральної чистоти, та вважав, що їхнє недотримання призводить до морального занепаду професії, що заважає суспільству розвиватися.

Таким чином, сатиричний образ лікаря в «Лікарі» стає не лише засобом критики конкретних пороків, а й частиною великої суспільної дискусії про моральність, відповідальність і людяність, які повинні лежати в основі медичної практики. Красицький не лише засуджує байдужість і егоїзм, а й закликає до глибокого переосмислення ролі лікаря в суспільстві, тим самим наголошуючи на важливості гуманістичних ідеалів, якими повинна керуватися медична професія.

2.2 Гуманізм і трагізм лікарів у прозі Стефана Жеромського

2.2.1 Внутрішні конфлікти лікаря в романі Стефана Жеромського «Бездомні»

Ще одним прикладом показу постаті лікаря в польській літературі є роман Стефана Жеромського «Бездомні» («Ludzi bezdomni» Stefana Żeromskiego) [77]. Видання твору було у 1900 році (див. додаток А).

Головний герой – Томаш Юдим – молодий лікар, який відчуває глибоку співчутливість до страждань людей. Він є прихильником наукового прогресу та гуманізму. Походить із бідної буржуазії, але завдяки допомозі багатії титки зміг закінчити медичну освіту в Парижі. Повернувшись до Варшави, він мріє розпочати свою практику, зосереджуючись на лікуванні найбідніших. Його мета – віддати свій борг класу, з якого він походить, і втілити свої ідеї. Проте він зіштовхується з неприйняттям варшавських лікарів. Він вважає, що необхідно інформувати робітників і селян про необхідність гігієни, щоб не допустити поширення серед них хвороб. Його ідеї вважаються нереалістичними та неефективними, а новаторські методи зустрічають глуху стіну непорозуміння та скептицизму. Лікар Юдим – соціальний працівник. Це добре видно з постулатів, що містяться в лекції «Кілька зауважень або слово про гігієну». Він готовий боротися за покращення умов у лікарнях та притулках, де лікуються працівники. Той факт, що він читає лекцію серед варшавських лікарів, також свідчить про позитивістське бажання об'єднати сили. Юдим не здається, він відправляється в Цісі, але і там не отримує дозволу на реалізацію своїх інноваційних методів роботи. і продовжує діяти самотужки, не шукаючи прихильників. Проводячи практику в Цісі, він особисто все контролює, працює з ранніх ранкових годин і закінчує пізно ввечері. Нездатний примиритися з буденністю, він відстоює свої принципи до останнього, нехтуючи можливістю компромісу. Його безкомпромісність призводить до конфліктів і втрати роботи. Це наочно демонструє всі його помилки. Юдим не вміє використовувати доброзичливість і не може йти на

компроміси, навіть якщо це дозволить йому повільніше, але успішно реалізувати свої плани. Його шлях від амбітного студента, сповненого мрій, до розчарованого лікаря, відкинутого суспільством, – це драма внутрішнього конфлікту.

Після того, як він дізнався про ситуацію в Загленбю (*Zagłębiu*), де йому належало працювати після від'їзду з Цис, він прийняв драматичне рішення. Він розуміє, що, служачи ідеї, не може мати особистих зв'язків, будинку чи сім'ї: «У мене не може бути батька. Ні матері, ні дружини. Нічого. яку я притискав би до свого серця з любов'ю, поки ці мерзенні кошмари не зникли з лиця землі. Я мушу зректися щастя. Я мушу побути на самоті. Щоб поруч зі мною нікого не було, ніхто мене не тримав» («*Nie mogę mieć ani ojca. ani matki, ani żony. ani jednej rzeczy. którą bym przycisnął do serca z miłością, dopóki z oblicza ziemi nie znikną te podłe zmory. Muszę wyrzec się szczęścia. Muszę być sam jeden. Żeby obok mnie nikt nie był, nikt mnie nie trzymał*»). Він відмовляється від щастя, обираючи самотність. Його ідеологічна декларація, підкреслена символом розірваної сосни, відображає внутрішню дилему головного героя, який кохає Йоасію, хоче щастя поруч з нею, але пориває з нею, тому що не хоче ділитися своїм життям, але віддає себе ідеї [78].

Характер Юдима – це суміш благородних намірів та дій, які часто залишаються неефективними. Він – трагічний герой через його суперечливий характер та дії, приречений на невдачу. Шкода, що таких чутливих людей мало, і коли вони з'являються, ми повинні підтримувати їх і спільно діяти. Трагедія Юдима – це також трагедія суспільства, яке не завжди розуміє і не вміє використовувати їхній ентузіазм. Юдим руйнує байдужість, безсердечність, егоїзм та комфорт, які оточують нас.

Жеромський створив Юдима як зразок польського інтелектуала початку 20-го століття і наділив його складною, сповненою дилем особистістю. Головний герой – Томаш Юдим – молодий, амбітний хірург, для якого ідеали безкорисливої та безкорисливої допомоги мають велику цінність. Однак він не

впевнений на сто відсотків у обраному шляху. З одного боку, він відчуває обов'язок допомагати бідним, а з іншого – не може подолати відрази до них. Його шляхетні пориви зіштовхуються з неприємними почуттями стосовно найбідніших.

Другою дилемою цього персонажу є конфлікт між своїм професійним та особистим життям. Він мріє про щасливе, мирне життя з Йоасею Подборською, але усвідомлює специфічну місію, яку на нього накладає освіта та моральний обов'язок допомагати хворим [79].

Ще одним протиріччям є неможливість знайти себе в будь-якому середовищі. Юдим не відчуває емоційного зв'язку з бідняками, серед яких виріс, але й не здатний співіснувати і погоджуватися з думкою еліти великого міста, до якої, як це не парадоксально, він хотів би належати, щоб блищати в салонах і захоплюватися в елітарному суспільстві. Таким чином, доктор Юдим – складний персонаж, і його професія є прекрасним тлом, на якому можна точно і ясно представити ці внутрішні розбіжності і моральні дилеми.

2.2.2 Етична дилема та самопожертва в оповіданні Стефана Жеромського «Силачка»

Зовсім іншого лікаря Стефан Жеромський зобразив у одній з найпопулярніших повістей письменника «Силачка» (Stefan Żeromski «Siłaczka»). Вперше повість була опублікована в 1895 році в збірці «Opowiadania» (див. додаток А). Вона піднімає тему вірності ідеалам – в цьому випадку позитивістські низові роботи, показують різні установки людей при зіткненні з реальністю [80].

У ній йде розповідь про сміливого, благородного і енергійного лікаря Павла Обарецького та вчительку Станіславу Божовську. Впродовж дії новели ми можемо бачити як змінювались образи головних героїв і їх відношення до своїх ідеалів в залежності від обставин, в яких вони знаходились. Дія відбувається в невеликому селі Обжидлувка, куди лікар приїхав працювати у віці 37 років. і є протилежністю Томаша Юдима. Він прагне надавати

безкоштовну допомогу хворим і бідним, а також навчати їх гігієні. Сповнений юнацького ентузіазму, він несвідомо оголошує війну аптекарю та місцевим фельдшерам. Він виступав проти того, щоб вони обманювали хворих, заробляючи на їх нещасті. Він навіть купив зручну аптечку і дуже дешево або безкоштовно роздавав ліки нужденним. У помсту його вікна були розбиті і обмовлені місцевою громадою. Однак із часом, побачивши відсутність результатів своєї наполегливої праці, його ентузіазм швидко згас і він відмовився від ідеї подальшої зміни світу. Небажання, з яким він зіткнувся з боку місцевої еліти, змусило Обарецького припинити свою громадську діяльність. Він піддався тиску оточення і відмовився від своїх юнацьких ідеалів. Обарецький усвідомлював, що не зможе самотужки зробити пролом у консервативній соціальній структурі і не зможе змінити спосіб мислення мешканців Обжидлувки.

Образи Павла Обарецького та Станіслави Божовської зіставлені на основі контрасту. Вони показують дві різні установки молодих позитивістів, які вірять в одні й ті ж ідеї. Їх драматична зустріч через багато років - це можливість замислитися над роллю ідеалів в житті [10].

Павел Обарецький та Станіслава Божовська обоє походили з бідних сімей. Вони познайомилися, коли Стася була випускницею молодших класів середньої школи, а Павел – студентом-медиком. Через кілька років вони знову зустрілися в селі Обжидлувек. Божовська була вчителькою в сусідньому містечку, а Обарецький – лікарем. У студентські роки вони обидва були бідними, що відбилося на їхньому зовнішньому вигляді. Світловолоса Стася, з губами кольору шипшини, бровами, як пташині крила, і хтивими очима з закрученими віями, завжди була одягнена немодно: «... Вона була схожа на стару служницю, в башику, накинутому поверх хутряної шапки, в колодязях, трохи завеликих для її маленьких ніжок, в незграбному і немодному помії» («...Wyglądała jak stare pannisko, w baszłyku zarzuconym niebale na futrzaną czapkę, w kaloszach za dużych trochę na jej małe nogi, w niezgrabnej i niemodnej słopce») [80].

У студенські роки Павел був одягнений у чорне пальто, схоже на куртку божевільного. Він ходив маленькими кроками, щоб приховати дірки в підошвах своїх черевиків, забиті картоном. Але зовнішність обох персонажів змінювалася з роками. Павел, як житель Обжидлувка, ходив у теплому та об'ємному кожусі, який був підперезаний ременем, та товстих черевиках, а Пані Божовська була зображена на смертному одрі. Її обличчя, шия і руки були вкриті багрянцем і висипом. Вона важко дихала, очі в неї були скляні, бездумні, як рідина, що замерзла під повіками.

В юності Павло, і Станіслава мали схожі життєві цілі, були ідеалістами, вірили в сенс рутинної роботи. Вони обоє хотіли налагодити світ, дати освіту простим людям, допомогти їм і зробити свій внесок у їхній розвиток. Вони також обоє мріяли вивчати медицину. Однак матеріальне становище пані Божовської не дозволяло їй почати навчання. Обарецькому пощастило більше. Тоді вона змінила пріоритети і стала вчителькою, прагнучи популяризувати освіту всюди, де це було можливо. Вона вчила дітей читати і писати, позичала і купувала книжки для селян.

Зі спогадів доктора Обарецького ми дізнаємося про перші роки після його приїзду в містечко. Коли він був молодим лікарем, щойно закінчивши коледж, він вірив у позитивістські ідеї. Понад усе він хотів служити найбіднішим і найнужденішим. Він бачив себе в ролі інтелектуала, що несе факел освіти до народу. І ось як він починав: «...Він викладав гігієну, займався дослідженнями, працював з фанатизмом, з упертістю, без сну і відпочинку» («...*Uczył higieny, badał, pracował z fanatyzmem, z uporem, bez snu i odpoczynku*») [80].

Коли він прибув до Обжидлувека, він відразу ж оголосив війну аптекарю та фельдшеру. Ці медики лікували своїми нефармацевтичними методами, а головне — за гроші. Йому вдалося назбирати грошей на купівлю аптечки. Завдяки цьому він міг зцілювати людей. Він не був матеріалістом і працював безкоштовно. Місцева знать вважала його вискочкою і потворою, а ті, кому він повинен був

служити, ставилися до нього з недовірою і навіть ворожістю. Вони легко вірили чуткам про те, що у лікаря були контакти з привидами, і краще не лікуватися у нього. Обарецький не мав постійних пацієнтів, але йому часто розбивали вікна, з метою налякати і змусити не прешкоджати аптекарю і фельдшеру.

Щоденні невдачі, недовіра населення, безгрошів'я і прояви ворожості поступово приводили молодого лікаря до все більших і більших компромісів. Йому не вистачало рішучості боротися з усіма. Урешті-решт його ентузіазм згас, Обарецький підкорився ходу подій, підлаштувався під правила, які панували в Обжидлувку до його приїзду. Він відмовився від своїх мрій про безкорисливе поводження з найбіднішими, брав плату за візити, поринув у рутину, не хотів удосконалюватися у своїй професії або втомлюватися понад необхідність. і неохоче виконував свої обов'язки. Він почав вести комфортне і нудне життя, витрачаючи свій час він на пусті розваги: гра в карти з місцевою елітою, свист і розмовами з місцевими мешканцями: «...Іноді більш пристойні (з нечуваною перевагою, наприклад, смаженого поросяти, фаршированого тартарською крупкою, звичайно: без майорану, над таким молочним поросям, начиненим іншими речовинами), а іноді огидно непристойно – вони були єдиною розвагою» («...*Raz przywoitsze (o niesłychanej np. wyższości pieczonego prosięcia nadzianego kaszą tatarczaną, rozumie się: bez majeranku, nad takimże prosięciem nadzianym innymi substancjami), kiedy indziej zaś ohydnie nieprzystojne – stanowiły jedyną rozrywkę*») [80].

Але зустріч із жінкою, яка помирала від тифу, як з'ясувалося, зі Станіславою Божовською, жінкою, яка поділяла ті ж ідеали, що й він, але мала набагато більше сил не зректися їх, на мить змінює життя лікаря.

Станіславу Божовську Жеромський характеризує лише опосередковано. Читач зустрічає її незадовго до смерті, коли вона лежить без свідомості, хвора на тиф. Ми знайомимося зі Станіславою через спогади доктора Обарецького, написаний нею лист, короткі висловлювання та поведінку людей з її

найближчого оточення, які всі поважали і любили, та сумують через смерть Божовської. На відміну від Обарецького, ця тендітна молода жінка проявила набагато більше сили і наполегливості. Стася не відмовилася від своїх ідеалів. Хоча вона не здійснила свою мрію стати лікарем, але роботі вчителькою вона віддала всю свою енергію. Маленькими кроками і великими жертвами вона здобула довіру місцевого населення. Старі люди охоче зверталися до неї за порадою, а учні її дуже любили і намагалися допомогти. Така рішуча позиція вимагала від молодої вчительки неабиякої рішучості. Вона жила дуже бідно, часто навіть не їла, завжди була зайнята роботою і не мала часу на розваги. Крім того, вона відмовилася від створення власної сім'ї, присвятивши себе вихованню чужих дітей і всю свою енергію віддавала на благо інших.. Люди згадували її як життєрадісну людину, що має співчуття і добре слово до інших. На свою невелику зарплату вона купувала книжки, щоб позичити їх бідним дітям. І враховуючи це все, можна сказати, що Стася Божовська виявилася силачкою, справжньою ідеалісткою та альтруїсткою, а Павел Обарецький здався обставинам, оточив себе людьми, яких не любить і не поважає, відчував огиду до читання, перестав розвиватися і все життя проводив на банальних забавах. Жеромський описує його як «насичену рослину» (*«sytą roślinę»*) [63].

Смерть Стасі Божовської (дівчини, яку він знав з Варшави і до якої він мав теплі почуття) викликала певний шок. Напевно, він був готовий знову все кардинально змінити, спробувати ще раз. Удар від смерті Стасі змушує його переосмислити власні вибори, задуматися про те, куди вони його привели: «...Що сталося, як він зайшов так далеко, чому не вилазить з цієї багнюки, чому він ледачий, мрійник, рефлексор, руйнівник власних думок, карикатура на самого себе?... І почалося, дивлячись у вікно, надзвичайно деталізоване, термінове, нещадно і тонко дослідницьке споглядання власного безсилля.» (*«Co się stało, jakim sposobem aż dotąd zaszedł, dlaczego nie wyrывa się z tego błota, czemu jest leniuchem, marzycielem, refleksjonistą, psowaczem własnych*

myśli, karykaturą wstrętną samego siebie?... I zaczęło się, podczas wpatrywania się w okno, nadzwyczajnie szczegółowe, pilne, badawcze bezlitośnie i subtelne oglądanie własnej bezsilności») [80].

Лікар приймає кілька раптових рішень. Він відпускає свою молоду економку, знову читає Данте і відмовляється від вина. Однак це були лише жести, які не були підкріплені реальною потребою змін. Це була скоріше якась жалоба, яка проходить, і життя повертається на колишні рейки. І, на жаль, через деякий час Павел Обарецький повернувся до своїх старих звичок. Він залишився лікарем, для якого на другий план були відсунуті такі цінності, як покликання або служіння хворим і бідним.

І хоча Павло, і Станіслава мали схожу життєву мету, жоден із героїв «Силачки» не втілює свої мрії в життя. Станіславі Божовській завадила це зробити смерть, а Павел Обарецький не витримав боротьби з елітою Обжидлувек. Він став гірким занудою, який зрадив свої ідеали [10].

2.3 Гуманність проти жорстокості: образ лікаря у воєнній літературі

2.3.1 Гуманізм і професійна відповідальність у творі Ганни Кролл «Встигнути перед Богом»

Тема постаті лікаря дуже істотно висвітлена у видатній книзі- репортажі Ганни Кролл «Встигнути перед Богом» (Hanna Krall «Zdążyć przed Panem Bogiem»), яка заснована на інтерв'ю з Марекком Едельманом, відомим кардіохірургом, але перш за все членом Єврейської бойової організації — і залишається беззаперечною класикою польського репортажу та однією з найпроникливіших історій про повстання у Варшавському гетто у квітні 1943 року та долю польських євреїв, які створила література 20-го століття [33].

Поштовхом до створення «Встигнути перед Богом» стала випадковість. У 1973 році Кролл написала репортаж для «Polityka» про першу польську операцію шунтування і про лодзинського кардіолога Яна Молла, який сказав

їй, що перед тим, як друкувати текст, вона повинна дати його прочитати доктору Мареку Едельману, оскільки саме він наполегливо переконував Молла піти на ризик, пов'язаний з цією новаторською операцією. Кролл поїхала до Лодзі, щоб зустрітися з Едельманом, про якого вона знала небагато: що він був у гетто і брав участь у повстанні. Він єдиний член ŻOB (ŻOB – Żydowska Organizacja Bojowa, Єврейська бойова організація), хто вижив після погрому, воюючи в гетто в 1943 році. Під час війни він працював посильним у госпіталі і мав перепустку, яка дозволяла йому покинути гетто. Після повстання в гетто він вивів свій загін через каналізацію, пізніше брав участь у Варшавському повстанні. Після війни він закінчив медичну освіту в Лодзі і став відомим кардіохірургом, який виконав багато інноваційних операцій, що рятують життя [22].

Як зізнається Ганна Кролл, і тема, і характер Едельмана вимагали скромності як письменника. У 1975 році в популярному і престижному на той час культурному щомісячнику «Odra» була опублікована десятисторінкова розмова між Кролл і Едельманом під назвою «Sposób umierania». Інтерв'ю з Едельманом в «Одрі» було продовжено у вигляді довгих, складних розмов про часи тридцятирічної давнини. Едельман був непростим співрозмовником – говорив неохоче, лаконічно, не вписувався в схему героя війни. Було складно вловити ритм книги – вона нарешті набула форми дуже особистого, навіть інтимного інтерв'ю. Його течія спокійна і дуже віддалена, можна вловити фактичність і конкретність репортера. Книга побачила світ наприкінці 1976 року (див. додаток А). Без емоційного збудження автор пише про масштаби спустошення, страждань, трагедії, боротьбу за свободу, сенс життя, дружбу. Ганна Кролл порівняла свій метод письма до центрифуги: «Я подрібнюю світ на найдрібніші можливі шматочки і знову збираю їх разом з більшою щільністю» («*Rozdrabniam świat na możliwie najmniejsze elementy i składam je na powrót w większym zagęszczeniu*»). Публіцистичний характер твору підтримується словами автора: «Журналістика мені не підходить, а для

художньої літератури я не годжуся. У мене немає уяви. Я не можу нічого придумати, я приречена бути правдивою» («*Publicystyka mi nie leży, a do fikcji literackiej nie nadają się. Nie tam wyobraźni. Nie umiem nic wymyślić, jestem skazana na prawdomówność*») [21]. Як писали в ті часи після виходу книги: «Вона не знала, що так можна говорити про війну. Він не знав, що про неї можна так писати. «Встигнути перед Богом» - конгеніальний твір, результат зустрічі непересічної людини та видатної, жанрово свідомої репортерки» («*Ona nie wiedziała, że można tak mówić o wojnie. On nie wiedział, że można to w ten sposób zapisać. «Zdążyć przed Panem Bogiem» to dzieło kongenialne, efekt spotkania niezwykle człowieka z wybitną, świadomą gatunku reportażystką*») [21, 33].

Головний герой, Марек Едельман, - кардіохірург. Він ставиться до своєї професії як до місії, тим більше, що йому доводиться практикувати в жорстокій і абсурдній реальності. Едельман намагається встигнути вчасно до Бога - врятувати людське існування до того, як Бог покличе його до себе. Едельман описує свою роботу, а також свої стосунки з Творцем, наступним чином: «Господь Бог вже хоче загасити свічку, і я мушу швидко затулити полум'я, скориставшись Його хвилиною неухважності. Нехай вона горить хоча б трохи довше, ніж Йому хотілося б» («*Pan Bóg już chce zgasić świeczkę, a ja muszę szybko osłonić płomień, wykorzystując Jego chwilową nieuwagę. Niech się pali choć trochę dłużej, niż On by sobie życzył*») [33]. Лікар Едельман, має особливий образ Бога. Він ставиться до Бога як до рівного, партнера, але водночас і як до суперника, з яким треба змагатися в боротьбі за людське життя. Герой бачить Бога як суворого суддю. Він ставить себе в позицію того, хто виносить божественні смертні вироки: «Звичайно, кожне життя закінчується однаково, але йдеться про відстрочку вироку на вісім, десять, п'ятнадцять років. Це не так вже й мало» («*Oczywiście, każde życie kończy się i tak tym samym, ale chodzi o odroczenie wyroku, o osiem, dziesięć, piętnaście lat. To wcale nie jest mało*») [33].

Назва «Встигнути перед Богом» частково асоціюється з гонкою, в якій беруть участь Бог і людина. Це гонка за людське життя, за його продовження,

навіть на короткий час. Для Едельмана те, що він робить як лікар, тісно пов'язане з тим, що він пережив у гетто. Під час ліквідаційної акції (23 липня – 8 вересня 1942 року) йому випало важливе завдання: він стояв біля воріт Умшлагплац (Umschlagplatz) і намагався врятувати тих, хто був потрібен організації, від натовпу загнаних євреїв. Це було джерелом болючих дилем – він міг врятувати лише небагатьох, а 400 000 пройшли повз нього. До своєї повоєнної роботи він ставиться так само: рятує життя людей, хоча знає, що рятує не всіх [33].

Лікар у репортажі Ганни Кролл виконував дві функції. Він не лише підтримував життя, але й робив можливим гідну смерть. Таким чином, повсякденне життя гетто спотворювало уявлення про професію, яка, перш за все, повинна уникати смерті. У гетто, однак, завдання безболісної смерті ставало порятунком від смерті в муках. Вона супроводжувала повсякденне життя ув'язнених євреїв. «Нічого більшого за смерть, адже там завжди йшлося про смерть, ніколи про життя (...) там все було визначено наперед» («*Nic większego niż śmierć, zawsze chodziło przecież o śmierć, nigdy o życie (...) tam wszystko było z góry przesądzone*») - ця цитата найкраще підсумовувала правила життя в гетто [33].

Едельман вважав, що смерть, позбавлена можливості активного захисту, є навіть більш героїчною, тому що вона набагато важча. У жорсткій реальності гетто вибір типу смерті був своєрідним привілеєм. Іноді медичний персонал допомагав засудженим, прискорюючи їхню смерть: «У лікарні хворі лежали на підлозі, чекаючи, поки їх завантажуть у вагон, а медсестри шукали в натовпі їхніх батьків і матерів і вводили їм отруту» («*W szpitalu chorzy leżeli na podłodze, czekając na załadowanie do wagonu, a pielęgniarki wyszukiwały w tłumie swoich ojców i matki, i wstrzykiwały im truciznę*») [33].

Едельман, незважаючи на свій досвід надзвичайної жорстокості та певне знайомство зі смертю, не випускав із поля зору свою професійну місію:

«Кожне життя становить для кожного цілих сто відсотків» («*Każde życie stanowi dla każdego całe sto procent*») [33].

У контексті масового знищення євреїв бути лікарем стало справжньою місією. Лікар мав можливість відновити людяність людини, щоразу підходячи до неї в індивідуальний спосіб.

Едельман стверджував, що його завдання полягало в тому, щоб «захищати полум'я [життя], але (...) Він (...) уважно спостерігає за цими зусиллями і може завдати такого підступного удару, що буде вже запізно» («*osłonić płomień [życia], ale (...) On (...) obserwuje te wysiłki uważnie i potrafi tak przebiegle ugodzić, że jest na wszystko za późno*») [33].

Назва «Встигнути перед Богом» може вказувати саме на цю рішучу позицію Едельмана- боротьба за гідне і вільне життя. Людське життя є найбільшою цінністю для нього, і, незважаючи на те, що він зображає трагічну, болісну, гідну смерть багатьох людей, він уникає пафосу і скорботи, захищається від символізму, наголошуючи на героїзмі. Едельман як кардіолог, який постійно бореться за людське життя, і як лікар відчуває більшу відповідальність за своїх пацієнтів, ніж як повстанець за своїх товаришів. Сила, хоробрість, рішучість, гідність, відстоювання базових гуманістичних цінностей, цінування людського життя — ось ті якості, якими ми можемо охарактеризувати героя [21].

2.3.2 Моральні виклики і проблеми людяності у «Медальйонах» Зофії Налковської

Ще одним твором, у якому розглянута тема образу лікаря, є «Медальйони» Зофії Налковської («*Medaliony*» Zofii Nałkowskiej) [53]. Це цикл із восьми оповідань Зофії Налковської (Професор Спаннер (Рудольф Шпаннер) (Profesor Spanner (Rudolf Spanner), Дно (Dno), Цвинтарна жінка (Kobieta Cmentarna), Біля залізничної колії (Przy torze kolejowym), Двойра

Зелена (Dwojra Zielona), Віза (Wiza), Людина сильна (Człowiek jest mocny), Дорослі та діти в Аушвіці (Dorośli i dzieci w Oświęcimiu)), опублікований у 1946 році у Варшаві видавничим кооперативом «Чительник» (див. додаток А). Ця серія розповідає про життя людей, які пережили нацистські переслідування. У цьому колективному романі про Голокост лікарі часто постають як свідки людських страждань [8].

У своїх оповіданнях авторка спокійно та стримано описує події. Матеріали для цієї серії Налковська збирала під час роботи в Головній комісії з розслідування німецьких злочинів у Польщі. Метою Налковської було зібрати докупи, за її власними словами, історії людей, які пережили Голокост, стали свідками воєнних злочинів і того, як війна вплинула на їхню психіку. Ці твори належать до документальної літератури і є одним з перших свідчень про нацистські злочини, скоєні в Польщі. Провідним гаслом твору є речення «Люди зробили це з людьми» («*Ludzie ludziom zgotowali ten los*») [74]. Пояснення назви твору дається в уривку з оповідання «Цвинтарна жінка», де згадуються відкриті могили і розбиті медальйони, які донедавна належали цим могилам. «Пізніше настав час, коли на цвинтар посипалися кулі. Статуї та розбиті медальйони лежали вздовж алеї. Могили з відкритою внутрішньою частиною показували своїх померлих у потрісканих трунах» («*Później nadszedł czas, gdy na cmentarz spadły pociski. Wzdłuż alei leżały posągi i rozbite medaliony. Groby z otwartymi wnętrzami ukazywały zmarłych w popękanych trumnach*») [53]. Оповідання Налковської - як ці потріскані медальйони з могил. Вони мають на меті зафіксувати історії війни, зберегти ці цвинтарні історії, жахливість того часу, при цьому авторка не прагне створити якусь повну картину того часу, а лише розповісти кілька історій, унікальних, але таких показових для того часу. Вона прагне показати, що Друга світова війна була не війною героїв, а історією страждань тисяч невинних людей, які не заслуговували на свою долю. Всі історії лякають своєю реальністю. В одній з історій звучать слова: «Вона пережила таке, в що ніхто не повірить. І вона сама не повірила б, якби це не

було правдою» («*Przeszła takie rzeczy, w które nikt by nie uwierzył. I ona sama nie uwierzyłaby także, gdyby nie to, że to jest prawda*») [75].

Спочатку образ лікаря-антилікаря, вченого, медичного анатома представлений в оповіданні «Професор Спаннер». Підкоряючись злочинним наказам, Спаннер (та інші німецькі лікарі) порушили клятву Гіппократа, беручи участь в актах геноциду. У Данцизькому анатомічному інституті професор Спаннер мав свої лабораторії і проводив дослідження на людських трупах. Він розробив рецепт мила з людського жиру. Науково-популярна література та документи свідчать, що більшість із колег-лікарів не відчували жодних моральних дилем у цьому питанні. Події розгортаються після війни, коли молодий хлопець, фізичний асистент, який працює в Інституті анатомії, постає перед Комісією з розслідування нацистських злочинів. Його свідчення позбавлені емоцій, він розповідає про звірства, не вбачаючи в них нічого скандального. Його психіка настільки деформована, що він не може, а можливо, і не хоче піддавати побачене моральній оцінці. Він вимовляє слова, які мають лякаючий підтекст: «У Німеччині, можна сказати, люди вміють робити щось - з нічого» («*W Niemczech, można powiedzieć, ludzie umieją coś zrobić – z niczego*») [49].

Спаннер предстає перед нами як дисциплінований учений, який по команді не соромиться виконувати навіть дуже жахливі завдання. Він є прикладом людини, яка не знає моральних кордонів, позбавлена емпатії і людяності, для якої людське тіло – річ, яку не можна витратити даремно. Його образ символізує дегуманізацію та жорстокість війни, показуючи, як наука та медицина можуть бути спотворені на службі воєнних злочинів [67].

Зовсім інший образ лікаря ми можемо бачити у оповіданні «Дорослі та діти в Аушвіці», де порушуються теми моралі, меж людської поведінки та соціальних умовностей.

Людяність проявляли насамперед в'язні-лікарі, які намагалися полегшити страждання інших у будь-який спосіб. Так, мова іде про лікаря Яна

Грабчинського (Doktor Jan Grabczyński), який є історичною постаттю, відомою своєю діяльністю як хірург, лікар-в'язень у концтаборі Аушвіц. Доктор Ян Грабчинський був заарештований у Сандомирі в листопаді 1942 року за підозрою в наданні медичної допомоги партизанам і за звинуваченням у єврейському походженні. У грудні 1942 року його вивезли до Аушвіцу (табірний номер 83864). Із другого дня перебування, спочатку як пацієнт, потім як медбрат, а згодом як лікар, працював у блоці 21. Він не розраховували на порятунок, а навпаки використовував своє становище для порятунку інших.

Згадку про нього також можна знайти в наукових статтях та історичних дослідженнях, зокрема в статті «Władysław Dering i Jan Grabczyński – lekarze-więźniowie w Auschwitz» [12].

Зофія Налковська теж усвідомлювала складне моральне становище тюремних лікарів, які часто були змушені рятувати окремих в'язнів, як правило, тих, хто мав кращий прогноз. Налковська писала: «Оскільки лікарі були потрібні німцям у таборі, це давало їм певні можливості рятувати своїх жертв. Так, лікар Грабчинський з Кракова, взявши під свою опіку блок № 22, місце вбивств і терору над пацієнтами, яких туди відправляли на «доробку», перетворив його на справжню лікарню. Він не тільки дбав про них як лікар, не тільки добував для них ліки і перев'язувальні матеріали, але й обманом врятував тяжкохворих від отруєння газом і врятував їм життя, запевняючи їх, що вони будуть здорові протягом п'яти днів» (*«Jako lekarze byli Niemcom potrzebni w obozie, to dawalo im pewne możliwości ratowania ich ofiar. Tak, doktor Grabczyński, z Krakowa, objąwszy blok Nr 22, miejsce mordu i postrach kierowanych tam na »wykończenie« chorych, przeobraził go w szpital prawdziwy. Nie tylko otoczył ich opieką jako lekarz, nie tylko wyjednał dla nich lekarstwa i środki opatrunkowe, ale podstępem bronił ciężko chorych od zagazowania, ratował ich życie, zapewniając, że w ciągu pięciu dni będą zdrowi»*) [76].

Авторка зображує доктора Грабчинського як освічену, інтелігентну людину з широкими медичними знаннями. Він має можливість спостерігати

за людським життям у різних його проявах і часто стає свідком людської драми, хвороби і смерті. Ця роль спостерігача дозволяє йому глибоко замислитися над природою людини та її місцем у світі. Його персонаж може служити прикладом совісті і моралі, що нагадує нам про наші обов'язки перед іншими та необхідність приймати складні рішення [74].

2.4 Гуманізм і виклики: образ лікаря у міжвоєнній польській прозі

Одним із польських письменників, який зобразив постать лікаря у своїх романах, є Тадеуш Доленга-Мостович, відомий польський письменник міжвоєнного періоду.

Тадеуш Доленга-Мостович цікавився літературою з дитинства. Вже у Гленбоках він писав вірші та сценарії для шкільних вистав. Працюючи журналістом у газеті «Rzeczpospolita», друкував на її сторінках оповідання та новели, гуморески та римовані новорічні шпаргалки, а його колонки часто мали характер коротких літературних форм [19]. У листопаді 1928 року він припинив співпрацю з «Rzeczpospolita» (яка ще виходила до кінця 1931 року) і відійшов від політичної журналістики на користь коментування культурних подій (театральні рецензії) та зосередився на літературній творчості [31]. У 1930 році епізодами вийшов перший роман Доленги-Мостовича «Остання бригада» (книжкове видання 1932 року), а наступного року в щоденній газеті «АВС» - його другий і найважливіший роман «Кар'єра Никодима Дизми» (книжкове видання 1932 року). Роман виявився успішним, а його автор здобув велику популярність [48]. Після свого видавничого успіху Доленга-Мостович передусім звернувся до літературної діяльності. У 1930-х роках він став автором близько десятка книжок, найпопулярнішими з яких були «Знахор» (1937) та його продовження «Професор Вільчур» (1938) [15, 14]. Він писав у середньому по два романи на рік (загалом 16). Завдяки популярності своїх

творів та їх екранізацій заробив чималі статки (від продажу авторських прав отримував дохід у розмірі 15 000 злотих на місяць).

Близько 1935 року він переїхав до орендованої розкішної квартири на першому поверсі палацу Рембелінських на вул. Пія XI, 10 (нині пр. Уяздовського, 6а). Окрім насиченого громадського життя, він займався мисливством та автоспортом. Він був членом Польського автомобільного клубу і володів розкішним седаном Б'юїк 41 моделі 1936 року випуску [65]. Тадеуш Доленга-Мостович не був лікарем. Він був письменником, сценаристом і журналістом. Незважаючи на це, у своїх романах він часто досліджував теми, пов'язані з медициною та лікарями, що сприяло популярності його творчості. Романи Доленги-Мостовича були надзвичайно популярними у міжвоєнний період, а їхні герої стали прикладом для наслідування для багатьох молодих людей.

У своїх творах письменник показав портрет лікаря з різних ракурсів. Цей образ, хоч і різний, виявляє певні характерні риси та цінності, які автор приписував цій професії [6].

У романах Доленги-Мостович домінує образ лікаря як гуманіста й альтруїста, відданого своїй місії. Він не лише професіонал, але й людина, яка глибоко співпереживає стражданням пацієнтів. Ним керує турбота про їхнє здоров'я і життя, а не бажання наживи чи престижу.

Доленга-Мостович створює своїх героїв-лікарів як морально сильних і безкомпромісних персонажів. Вони діють відповідно до принципів лікарської етики, ставлячи на перше місце благо пацієнта. Вони не піддаються тиску колег, борються за справедливість і гідність бідних пацієнтів, наражаючись на переслідування з боку багатих і впливових. і здатні протистояти злу.

Однак Доленга-Мостович не створює ідеальних персонажів. Лікарі в його романах - теж люди зі своїми слабкостями та проблемами. Вони помиляються, сумніваються і борються з негараздами.

Доленга-Мостович також зображує своїх персонажів у контексті тогочасних суспільних реалій. Лікарі в його романах часто борються з бідністю, соціальною нерівністю та відсутністю доступу до медичної допомоги.

2.4.1 Лікар як символ людяності та внутрішньої сили у романі Тадеуша Доленги-Мостовича «Знахор»

У романі Тадеуша Доленги-Мостовича «Знахор» («Znachór»), що був написаний у 1937 році, образ лікаря показаний через трагічну долю професора Рафала Вільчура (див. додаток А). Цей твір зворушує наступні покоління читачів, які шукають підтвердження того, що доброта, любов, чесність і праця є найвищими і нетлінними цінностями [15].

Це історія видатного талановитого хірурга, у якого життя склалося несправедливо: вдома немає любові, дружина покидає його і забирає доньку. Безцільно блукаючи містом, він стає жертвою п'яниць і злодіїв, його грабують, б'ють і викидають у сміттєву канаву. Після чого всі сліди доктора Вільчура губляться. А сам професор, за цих драматичних обставин, втрачає пам'ять, забуваючи своє минуле, починає нове життя як сільський знахар і повертає здоров'я біднякам,

Через десяток років чоловік без імені викрадає чуже свідоцтво про народження і починає нове життя під ім'ям Антоній Косіба. Незабаром з'ясовується, що він має надзвичайний талант до лікарського ремесла на межі чаклунства і здатен допомогти там, де лікарі вже зламалися. Його хірургічні навички не викликають сумнівів, демонструючи його здатність виконувати складні операції навіть у важких сільських умовах.

Як лікар, Вільчур-Косіба зображений як персонаж високої кваліфікації та моральних цінностей. Незважаючи на втрату пам'яті, його слава поширюється, а природний талант і медичні знання дозволяють йому здобути повагу і визнання з боку місцевої громади. Його образ є символом відданості, емпатії, безкорисливої допомоги людям, часто ризикуючи власною безпекою,

що контрастує зі ставленням деяких інших лікарів у романі, які зображені як менш ефективні та більш зацікавлені в прибутку [6, 57].

Образ лікаря Рафала Вільчура в романі Тадеуша Доленги-Мостовича «Знахор» є надзвичайно складним і цікавим портретом лікаря. Автор створив тут образ людини, яка бореться з багатьма викликами, як професійними, так і особистими.

Головний герой зображений як надзвичайно обдарований лікар, який володіє інтуїцією та знаннями, що виходять за межі тогочасних стандартів медицини. Його навички дозволяють йому лікувати навіть найскладніші випадки. Вільчур - персонаж із сильно розвиненим почуттям моралі. З одного боку, він готовий пожертвувати всім заради своїх пацієнтів, з іншого - бореться з внутрішніми конфліктами, пов'язаними з межею між життям і смертю. Його стосунки з пацієнтами сповнені тепла і розуміння. Він вміє достукатися до людей, вислухати їхні проблеми і запропонувати їм не лише медичну допомогу, а й емоційну підтримку. Можна надати цитату, як свідчать про лікаря (Антонія Косибу) мешканці села: «Це засвідчив і пан Чинський, від якого Косиба не прийняв сто злотих, хоча для нього це, мабуть, була значна сума, і він її повністю заслужив.

Зворушливим було свідчення Прокопа Мельника, який закінчив його словами: — Бог привів його до мого дому, зробивши тим самим велику послугу мені, грішному, моїй родині і сусіднім людям. А оскільки він прийшов від Бога, а не від злого духа, то звідси я знаю, що він ніколи не ухилявся від своєї роботи, угодної Богові. Він міг би вимагати від мене всього, міг би сидіти без діла за плитою, їсти і спати. Але він не був таким. Він був першим до будь-якої роботи, чи то вдумливої, чи то чорної. І так до кінця, аж до справи. І він був не дуже молодий. Тому ми просимо суд звільнити його, на славу Божу і на користь людську.

Сива голова старого низько схилилася, прокурор насупив брови, а всі присутні подивилися на обвинуваченого.» (*Zaświadczył to i pan Czyński, od*

którego Kosiba nie przyjął stu złotych, chociaż musiała to być dlań suma znaczna, a zasłużył na nią w zupełności. Wzruszające było zeznanie Prokopa Mielnika, który zakończył je słowami: — Bóg go do mego domu sprowadził czyniąc tym wielką łaskę mnie grzesznemu, mojej rodzinie i ludziom sąsiedzkim. A że od Boga on, nie od złego ducha przyszedł, to i stąd wiem, że od pracy, która jest Bogu miła, nigdy się nie uchylił. Mógł ode mnie wszystkiego żądać, mógł bezczynnie za piecem siedzieć, jeść i spać. Ale on nie taki. Do każdej roboty był pierwszy, czy do przemysłnej, czy do czarnej. I tak do końca, aż do sprawy. A człowiek przecie niemłody. Tak ot my prosim wielmożnego Sądu, żeby go uwolnił na chwałę Bogu i na pożytek ludzki.

Siwa głowa starca pochyliła się w niskim pokłonie, prokurator zmarszczył brwi, a wszyscy obecni spojrzeli na oskarżonego») [15]. Але, незважаючи на свої професійні успіхи, доктор Вільчур - самотня людина. Його геніальність і незалежність сприймаються оточуючими як дивацтво, що призводить до ізоляції.

Образ доктора Вільчура є також засобом, за допомогою якого автор критикує тогочасну медичну спільноту і слугує автору для вирішення важливих соціальних питань, таких як заздрість, інтриги та нерівність. Вільчура, як генія, уникають його колеги, які заздять його успіхам.

Одним із таких контрастних персонажів є колега і суперник Рафала Вільчура, професор Єжи Добранецький, який заздрить успіху і таланту Вільчура, що призводить до напруження у стосунках між ними, інтриг і саботажу.

Він зображений як заздрісний суперник, що має посередні власні навички і більше зацікавлений у своїй кар'єрі та престижі, ніж у справжній допомозі пацієнтам, що призводить до глибокої заздрості до таланту та успіху Вільчура. Щоб нашкодити колезі, Добранецький не соромиться використовувати інтриги та обман і хоче дискредитувати його в очах інших лікарів і пацієнтів. Його лицемірство проявляється в тому, що сам далекий від ідеалів медицини, Добранецький критикує Вільчура за його нетрадиційні

методи. Персонаж Добранецького демонструє негативні аспекти тогочасної медичної спільноти, де кар'єристам було легше досягти успіху, ніж справжнім професіоналам своєї справи.

Контраст між двома лікарями дозволяє нам краще зрозуміти унікальність головного героя.

Доктор Вільчур - не лише медичний геній, але й людина з плоті та крові, зі своїми слабкостями та вадами. Образ доктора Вільчура є центральним для розуміння основних тем роману. Саме його геній та відданість справі дозволяють йому вирішувати складні медичні та кримінальні головоломки. Водночас його самотність і внутрішні конфлікти надають роману психологічної глибини.

2.4.2 Роль професії і соціальний обов'язок у романі Тадеуша Доленги-Мостовича «Професор Вільчур»

Історія лікаря Рафала Вільчура продовжується у повісті «Професор Вільчур» («Profesor Wilczur») [14]. Цей твір був написаний у 1939 році (див. додаток А).

Повернувшись до пам'яті і отримавши від Добранецького підтвердження своєї особи, Рафал Вільчур повертається до Варшави і знову очолив клініку, в якій працював раніше, усунувши від керівництва доктора Добранецького, який відчув себе дуже ображеним. Щоправда, він став заступником Вільчура, але це вже було не те саме. Популярність професора Вільчура змусила Добранецького зненавидіти його, і під тиском жадібної дружини він прагнув усіма можливими способами знищити Рафала. Інтриги його колишнього заступника призводять до того, що Вільчур зневірюється. Зрештою, він вирішує покинути столицю і повернутися в село, де відчуває себе більш потрібним [14, 69].

Але, коли через деякий час пані Добранецька попросила Вільчура про допомогу (виявилось, що у професора Добранецького була пухлина мозку і

врятувати його могла лише дуже ризикована операція, але ніхто не хотів її робити), Вільчур, незважаючи на свої сумніви, врешті-решт поступився і поїхав до Варшави, де успішно провів операцію, і Добранецький вижив. Він вибачився перед Вільчуром за всі кривди, завдані йому. Однак Рафал більше не відчував до нього жалю. Він зробив свої справи і повернувся в село.

Ми можемо бачити образ лікаря, як відмінного хірурга, обдарованого справжнім талантом і лікарською інтуїцією, яка допомагає йому в різних складних операціях. Його життєва мета - лікувати і рятувати життя людей, безкорисливо служити людям своїм досвідом і знаннями. Водночас він сильний чоловік. Після всіх ударів він вміє знайти сенс свого життя і йти до нього. Яскравою рисою його характеру є не тільки самовідданість, але й справжня доброта і терпимість до людей. Він ні на кого не тримає зла і не здатний на ненависть, легко прощає і вибачає провини, може навіть допомогти своєму ворогові. Він вірить людям, не бачить інтриг, які плетуть проти нього і здатен привертати до себе людей добротою серця і силою духу. Доленга-Мостович зробив з нього практично святого. Мученика, який страждає, але тим не менше продовжує любити і піклуватися про людей [14].

Рафал Вільчур стикається з багатьма викликами та негараздами. Його геній і талант часто ставлять під сумнів, а особисте життя позначене трагедією. Незважаючи на це, Вільчур залишається вірним своїм ідеалам і прагне допомагати іншим.

Рафал Вільчур - не тільки великий громадянин і видатний учений, але й почесний доктор медицини. Його труднощі та переживання викликають співчуття, а роман показує, як важливо залишатися сильним і щасливим, незважаючи на життєві труднощі [57].

Літературний образ лікаря в романах Тадеуша Доленги-Мостовича є складним і багатограним. Домінуючим є образ лікаря-гуманіста, альтруїста та взірця для наслідування. Однак Доленга-Мостович також зображує своїх героїв як людей з плоті та крові, які борються з проблемами та негараздами.

Іншим важливим аспектом є соціальний контекст, в який автор поміщає своїх героїв, показуючи їхню боротьбу з бідністю, нерівністю та відсутністю доступу до медичної допомоги [6].

2.5 Лікар як персонаж у творах польської літератури періоду позитивізму

У творах польської літератури періоду позитивізму персонаж лікаря займає важливе місце, оскільки цей період був тісно пов'язаний із розвитком науки, освіти та соціальних реформ. Лікарі в літературі того часу часто зображуються не лише як професіонали, але й як моральні орієнтири, що прагнуть покращити суспільство та допомогти людям, зберігаючи високі етичні принципи. У творах позитивістів лікарі виконують роль не лише медичних фахівців, але й соціальних реформаторів, адже їхня діяльність пов'язана з боротьбою за справедливість, рівність і прогрес. Персонажі-лікарі часто виступають як символи гуманізму, соціальної відповідальності та наукового підходу до вирішення людських проблем.

2.5.1 Постать лікаря та його багатогранність у романі «Лялька» Болеслава Пруса

Мотив лікаря, серед багатьох інших (мотиви кохання, дружби, жінок, мрій, самотності, страждання, самогубства, пошуку, та ін.), представлений у соціальному романі «Лялька» Болеслава Пруса («Lalka», Bolesław Prus) [58]. Видання було опубліковано у 1887–1889 роках (див. додаток А). Переплітаючи історії своїх героїв, Прус не лише розповідає про їхні особисті проблеми, а й висвітлює важливі питання суспільства того часу. Письменник часто критикує ідеї романтиків, замінюючи їх реалістичним зображенням складних людських стосунків та проблем соціальних. «Лялька» — це роман, який не обмежується однією темою, а охоплює широкий спектр питань, від

глибоких філософських роздумів до аналізу повсякденних життєвих ситуацій [2]. Прус показує, як соціальні норми, очікування та умови життя формують наших героїв. Він звертає увагу на те, як культура, звичаї, психологія та економіка впливають на поведінку людей. Роман відображає історичний контекст, зокрема, період, коли поляки втратили віру в відновлення незалежності, незважаючи на свої високі ідеали та досягнення [20, 39].

Доктор Міхал Шуман - один з найцікавіших персонажів роману Болеслава Пруса «Лялька». Він був лікарем єврейського походження, вченим-аматором, який вирізнявся своєю неординарною особистістю та багатою біографією. Він має репутацію дивака, але є шанованим лікарем.

Шуман зображений старим холостяком, який володіє статками, але лікує людей безкоштовно, розглядаючи це як частину своїх етнографічних досліджень— «жовтий, маленький, з чорною бородою, він мав репутацію виродка. Володіючи майном, він лікувався безоплатно і лише стільки, скільки йому було потрібно для етнографічних досліджень» («*żółty, mały, z czarną brodą, miał reputację dziwaka. Posiadając majątek leczył darmo i o tyle tylko, o ile było mu to potrzebnym do studiów etnograficznych*») [58]. Він був прихильником дарвінізму і займався вивченням відмінностей між волоссям різних народів. Доктор Шуман був другом Станіслава Вокульського, з яким він познайомився під час його заслання до Сибіру після Січневого повстання. У стосунках з ним Шуман показаний як добрий спостерігач і знавець людської психології. Хоча він товаришує з Вокульським, їхні зустрічі рідкісні. Доктор Шуман - лікар, який надав Вокульському можливість репетиторства в єврейських будинках, що стало можливим завдяки єврейському походженню лікаря.

Завдяки своєму минулому досвіду стосунків з жінкою, кохання до якої довело його до спроби самогубства (він отруїв себе хлороформом), після чого він одужав, він бачить кохання Станіслава до Ізабелі негативно і намагається заздалегідь застерегти його від емоційного втручання у стосунки з Ленцькою.

З одного боку, він бачить у Вокульському і прогресивного раціоналіста і підприємця, а з іншого- невинного ідеаліста і романтика, що змушує його застерігати друга від стосунків з Ізабелою Ленцькою, які можуть призвести до трагедії, — «Двоє людей злилися воедино: романтик з 1960-х і позитивіст з 1970-х» («*Stopiło się w nim dwóch ludzi: romantyk sprzed roku sześćdziesiątego i pozytywista z siedemdziesiątego*») [45].

Характер Шумана також пов'язаний із трагічними подіями з його минулого, що вплинуло на його подальше життя. Із часом Шуман втратив право на медичну практику і залишає свої наукові інтереси, починаючи займатися різними справами, і співпрацює з іншими євреями, як реакція на зростаючий антисемітизм. Наростання антисемітських настроїв пробуджує в ньому почуття солідарності з переслідуваними. Як і Шлангбаум, він звертає зі шляху асиміляції і змінюється собі на шкоду: розкручує божевільні расистські марення, піддається своєму захопленню грошима і займається фінансовими спекуляціями. Шуман має звичку приймати позицію циніка і сміливо засуджувати людей. Хоча його судження, як правило, правильні, він рідко скупиться на злобу до своїх співрозмовників. Однак все це для нього лише захисна маска від світу, який його не розуміє – в глибині душі він праведний, благородний і надійний чоловік у дружбі. Він був добрим спостерігачем і гарно знав про людську психологію. Його характер складний і багатовимірний, що робить його одним з найцікавіших персонажів «Ляльки», що привносить у роман глибину і розмаїття світоглядів [46].

2.5.2 Роль лікаря в оповіданні Ярослава Івашкевича «Березовий ліс»: соціальні та етичні аспекти

В оповіданні Ярослава Івашкевича «Березовий ліс» (Jarosław Iwaszkiewicz «Brzezina») мотив лікаря безпосередньо не присутній, але тема здоров'я і хвороби відіграє ключову роль [23]. Це оповідання було написане,

коли Івашкевич гостював у Кароля Шимановського на початку 30-х років і опубліковане в 1932 році (див. додаток А).

У цьому творі автор створює проникливий портрет двох братів, що опинилися на роздоріжжі життя і смерті. Головний герой, Станіслав, хворий на туберкульоз, приїжджає до будиночка лісника свого брата Болеслава, щоб знайти спокій перед обличчям неминучої смерті— «*ma niebieskie, wesole oszy, wiecznie sie uśmiecha; dwa lata siedział w sanatorium, przyjechał do brata umrzeć*». Станіслав відкриває для себе чарівність любовного піднесення в останні тижні свого життя. Інстинкт смерті ніби посилює чуттєві відчуття і навіть провокує їх. Водночас кохання, яке приходить надто пізно, надає долі героя трагічного виміру. Станіслав, усвідомлюючи свою неминучу кончину, прагне насолодитися останніми митями, виявляючи бунтарський дух і жагу до життя. «*Lekarze kazali Stasiowi przyjechać do lasu, do sosnowego lasu - za domem jest ładna brzezina*» [23]. Його хвороба і боротьба з нею займають центральне місце в сюжеті, впливаючи на стосунки між героями та їхні внутрішні переживання.

На противагу йому, Болеслав, — «*dawno nie widział brata, bo zakopał się w leśniczówce, ronury, zamknięty w sobie*», скований горем від втрати дружини, не може змиритися зі смертю і шукає втечу від реальності. «*Bolesław był niewierzącym, mogiła i ciało nie istniały dla niego, czuł śmierć brzydkiej kobiety, która była jego żoną przez kilka lat, pamiętał, że umierała, było to rzeczywiste, a on czuł się pozbawiony poczucia rzeczywistości*» [23].

Прототипами для образу Станіслава стало життя реальних людей з оточення Івашкевича, зокрема, композитора Кароля Шимановського та польської поетеси Єжи Ліберта. Письменник, використовуючи досвід цих особистостей, створив образ людини, яка, незважаючи на смертельну хворобу, залишається глибоко пов'язаною з природою. Герої повісті, занурені у власні переживання, демонструють стан внутрішньої кризи, який проявляється у їхній нерухомості та апатії. Роман демонструє, як протилежні реакції на неминучість кінця формують людську поведінку і відносини. Через образ

березового лісу, що символізує життя і смерть, автор підкреслює циклічність буття і нерозривний зв'язок цих двох начал [23].

«Березовий ліс» Івашкевича – це глибоке дослідження людської психіки перед обличчям смерті. Через історії двох братів, що зіткнулися з неминучістю кінця, автор розкриває полярні реакції на загрозу втрати життя: від бунтарського прийняття до відчайдушного спротиву.

2.6 Лікар у творі Станіслава Лема «Лікарня Преображення»: між науковими досягненнями та філософськими пошуками

Ще один образ лікаря ми зустрічаємо у творі Станіслава Лема «Лікарня Преображення» (Stanisław Lem «Szpital Przemienienia») [37].

Станіслав Лем — видатний письменник, мислитель і футуролог, чії твори перекладено понад 40 мовами. Його талант у створенні захопливих далекоглядних світів продовжує вражати та надихати покоління читачів по всьому світу.

Роман «Лікарня Преображення» є першою частиною трилогії Станіслава Лема «Час не втрачено» («Czas nieutracony»), завершеною у вересні 1948 року та вперше опублікованою в 1955 році разом із двома іншими частинами (див. додаток А). Цей твір став початком літературної діяльності Лема, виокремлюючись серед інших його творів своєю сучасністю та навіть певною «войовничістю». Особливістю роману є те, що це єдиний том із трилогії, який Лем дозволив перевидати як самостійне видання, перше з яких з'явилося у 1975 році без цензурного втручання.

У «Лікарні Преображення» автор майстерно відтворює драму людського існування в замкненому просторі психіатричної лікарні, де людина опиняється в розриві між тілом і розумом, намагаючись знайти сенс життя. Лем зображує пошуки етичної рівноваги перед обличчям нового європейського нігілізму, що вторгається як зовні, так і внутрішньо у формі духовної хвороби.

Хоча «Лікарня Преображення» належить до раннього періоду творчості письменника, саме в ньому закладено основи тем, які стануть визначальними для його фантастичних творів у майбутньому. Таким чином, цей роман є важливим етапом у становленні Лема як мислителя та літератора [32].

Події роману розгортаються в перші роки Другої світової війни та період нацистської окупації. Головним героєм є молодий лікар Стефан Тшинецький (Stefan Trzyniecki), який після закінчення навчання розпочинає роботу в психіатричній лікарні на початку періоду німецької окупації. Події роману, ймовірно, розгортаються не одразу після вересня 1939 року, а ближче до 1941 року, коли німецькі війська зайняли Забузькі землі. Однак через політичні обставини автор свідомо уникає чіткого окреслення місця та часу дії, що створює певні хронологічні невідповідності.

У певний момент німецька влада ухвалює рішення про ліквідацію пацієнтів закладу, що змушує персонал лікарні продемонструвати різні реакції — від прийняття цього рішення до трагедій, як-от самогубство.

Роман виступає як філософсько-моральний трактат, що досліджує питання відповідальності та поведінки людини у складних, екстремальних умовах. Випробування, які переживають головні герої, поєднуються з філософськими роздумами, які формують основну концепцію твору.

З одного боку, вони спричиняють втрату відчуття сенсу, що включає руйнування уявлень про світ, особисте існування та традиційні системи цінностей (ця позиція перегукується з поглядами письменника Секуловського (literat Sekułowski). З іншого боку, навпаки, закріплюють у культурі певний тип холодного раціоналізму, який витісняє моральні рефлексії, насамперед почуття солідарності з іншими людьми. Яскравим прикладом цього є доктор Каутерс (dr Kauters)— німецький психіатр, який виправдовує «хірургічні процедури», спрямовані на усунення хворих членів суспільства.

Наслідки обох підходів виявляються схожими. Людина, сприйнята як випадковий біологічний феномен чи як механізм, що діє більш-менш ефективно,

зводиться до інструментальної сутності. У такій системі координат індивідуальне існування втрачає цінність або ж стає вторинним [40].

Роман «Лікарня Преображення» зосереджується на філософських питаннях, які постають перед молодим і надзвичайно проникливим лікарем. Автор твору намагається віднайти опору для людського «я» у світі, що постійно змінюється. Думки та переживання головного героя відображають такі слова: «Спокій. Простота. Дерево було б деревом і крапка. Ніяких кретинських, нікуди не ведучих і диявольськи виснажливих запитань - якого біса воно росте, що означає бути живим, для чого потрібні рослини, чому ти саме ти, а не хтось інший, чи складається душа з атомів - і взагалі колись зупинитися!» («*Spokój. Prostota. Drzewo byłoby drzewem i kropka. Żadnego kretyńskiego, nigdzie nie prowadzącego, a diabelnie męczącego zastanawiania się - na jaką cholereę to rośnie, co to ma znaczyć, że się żyje, po co są rośliny, dlaczego jest się sobą, a nie kimś innym, czy dusza to atomy - i w ogóle żeby już raz przestać!*») [37].

Стефан Тшинецький - молодий лікар, сповнений ідеалізму та надій. Він сподівається знайти в лікарні схованку від жахів війни та присвятити себе допомозі пацієнтам. Однак реальність виявляється набагато жорстокішою. Лікарня, ізольована від зовнішнього світу, стає мікрокосмом, що віддзеркалює безумство і жорстокість, які панують зовні.

Протягом сюжету головний герой, Стефан Тшинецький, розмірковує над дилемою, висунутою письменником Секуловським: чи існують у світі стабільні структури або системи координат, за допомогою яких можна оцінити «моральність» чи «нормальність». Навіть на перший погляд незначні епізоди, як-от нещасливе кохання його друга до лікарки Носілевської, відіграють роль у розкритті цієї проблеми. Стефан намагається допомогти другові, використовуючи наївні методи на кшталт тестів із популярних журналів, однак залишається безсилим перед реальністю. Про це свідчать його слова: «Про те, що ти щасливий, ти дізнаєшся лише тоді, коли це пройде. Людина

живе змінами» (*«O tym, że się jest szczęśliwym, wie się dopiero potem, kiedy to minęło. Człowiek żyje zmianą»*) [37].

Межа між психічним захворюванням і нормальністю розмивається в умовах війни. Тшинецький стикається з пацієнтами, чиї страждання викликані не тільки психічними розладами, а й жахами, пережитими ними. В умовах тоталітаризму моральні принципи піддаються серйозним випробуванням. Тшинецький змушений ухвалювати складні рішення, стикаючись із конфліктом між своїми переконаннями та вимогами режиму. «Щоб ви ніколи не шкодували, що були тут, а не там, що могли зробити і не зробили. Не вірте в це. Ти не зробив, бо не зміг. Все має сенс тільки тому, що закінчується. Бачиш: завжди і скрізь - це, зрештою, те саме, що: ніде і ніколи. Не шкодуй, пам'ятай!» (*«Żebyś nigdy nie żałował, że byłeś tu, a nie tam, że mogłeś zrobić, a nie zrobiłeś. Nie wierz w to. Nie zrobiłeś, bo nie mogłeś. Wszystko ma swój sens tylko dlatego, bo się kończy. Widzisz: zawsze i wszędzie - to przecież to samo co: nigdzie i nigdy. Nie żałuj, pamiętaj!»*) [37].

Стефан Тшинецький - це не просто персонаж роману Станіслава Лема «Лікарня Преображення», а глибоко опрацьований образ лікаря, поставленого перед моральним вибором в умовах тоталітарного режиму і війни [73].

На початку роману Тшинецький постає перед нами як молодий, ідеалістичний лікар, сповнений прагнення допомагати людям. Він бачить у лікарні притулок від жахів війни і сподівається присвятити себе благородній місії зцілення. Однак, зіткнувшись із суворою реальністю окупованої Польщі, він змушений переглянути свої уявлення про світ.

У міру розвитку сюжету Тшинецький зазнає значних змін. Ідеалізм поступово поступається місцем цинізму, а надія – відчаю: «За цей час я втратив Бога. Не те, щоб я перестав вірити: я втратив Його так, як деякі люди втрачають жінок - без причини і без можливості повернення» (*«W tym czasie zgubiłem Boga. Nie, żebym przestał wierzyć: zgubiłem go tak, jak niektórzy tracą kobiety - bez powodu i bez możliwości powrotu»*) [37].

Однак, навіть у найпохмуріших обставинах, у ньому зберігається іскра людяності, прагнення допомогти тим, хто цього потребує. Персонаж відображає реальні психологічні переживання людей, які опинилися в екстремальних умовах.

Образ Тшинецького можна пояснити як алегорію людини, яка намагається зберегти свою людяність в умовах тоталітарного режиму. Він символізує боротьбу між добром і злом, між життям і смертю, між надією і відчаєм. Стефан Тшинецький - це не просто літературний персонаж, а потужний символ людської стійкості та прагнення до збереження своєї ідентичності в умовах тоталітаризму [61].

Числені автори в своїх творах по-різному представляють життя і творчість лікаря, а саме порятунок життів і відданість своїм пацієнтам. Кожен з цих образів відрізняється зовнішністю, характером або способом дії. Їх об'єднує одне – праця, яка для більшості лікарів означає моральний обов'язок рятувати людське життя навіть ціною власного щастя.

Аналіз літературного образу лікаря може допомогти нам краще зрозуміти роль і місце цієї професії в суспільстві, а також еволюцію етичних норм і цінностей, з якими стикаються лікарі.

ВИСНОВКИ

Дослідження образу лікаря в польській літературі дозволяє зробити висновок про те, що цей образ є не просто багатограним та неоднозначним літературним персонажем, а відображенням складних соціальних, культурних і психологічних процесів, які відбувалися в суспільстві протягом різних історичних періодів. Аналіз цього образу сприяє глибшому розумінню історії медицини, літератури та суспільства в цілому.

У класичній польській літературі лікар, як правило, виступав як носій знань, мудрості та моральних цінностей. Його образ був пов'язаний з ідеалами гуманізму та служіння людям.

Визначення творів, у яких образ лікаря є центральним або суттєвим для розуміння сюжету чи теми, вимагає звернення до кількох важливих літературних джерел. У багатьох з них лікар виступає не тільки як медичний фахівець, а й як моральний орієнтир, що відображає соціальні та етичні проблеми. У наукових працях, присвячених польським письменникам, часто звертається увага на роль лікаря як символу не тільки професійної діяльності, але й морального авторитету. Наприклад, дослідження, що стосуються Тадеуша Доленги-Мостовича, зосереджуються на його розумінні лікарської професії як метафори гуманізму і самопожертви. У творах Стефана Жеромського, «Бездомні» чи «Силачка», підкреслюється внутрішня боротьба персонажів, де лікарі є носіями не тільки медичних знань, але й моральних цінностей, що визначають їхню поведінку в умовах соціальних викликів. Праці, які аналізують творчість Зофії Налковської, висвітлюють важливість образу лікаря як частини посттравматичного досвіду після війни, акцентуючи на людських трагедіях і дилемах, з якими стикаються медики в умовах жахливих соціальних реалій.

Аналіз літературних образів лікарів дозволяє простежити еволюцію уявлень про психологію медичних працівників. Це могли бути ідеалізовані образи всезнаючих цілителів і складні багатогранні персонажи, які стикаються

з моральними дилемами та внутрішніми конфліктами. Деякі літературні твори демонструють складність внутрішнього світу людини, відображають зміни в ставленні до хвороби, смерті, боротьбу між професійним обов'язком і особистими переживаннями. Лікар стає символом пошуку сенсу життя, збереження моральних принципів у протистоянні з дегуманізованим світом.

З іншої сторони, лікар постає як відображення історичного контексту, особливо в умовах кризових періодів, таких як війни, окупації чи соціальні трансформації. Цей персонаж не лише репрезентує свою професію, але й уособлює дилеми морального вибору, з якими стикається суспільство.

Зміни в соціальному статусі лікаря відображалися в літературі. У польській літературі вони часто виступають представниками інтелігенції, чий статус вимагає від них активної участі в суспільному житті. Їхня робота стає не лише лікуванням, але й формою соціальної служби, яка має глибокий вплив на навколишнє середовище.

Образ лікаря в польській літературі тісно пов'язаний з соціальними та культурними змінами, що відбувалися в країні. У періоди воєн та політичних криз (як у творах Жеромського та Налковської) лікарі постають як представники гуманітарних цінностей, що протистоять жорстокій реальності. В той же час, у часи соціальних та культурних трансформацій роль лікаря стає символом моралі і відповідальності.

Лікар у польській літературі часто виконував функцію соціального критика, викриваючи проблеми суспільства, такі як нерівність, несправедливість, хвороби. Образ лікаря також використовувався для дослідження взаємин між індивідом і суспільством, ролі особистої відповідальності в контексті соціальних проблем.

Аналіз літературного образу лікаря, представлених у польській літературі різних епох дозволяє простежити вплив культурних змін на уявлення про медицину та роль лікаря в суспільстві. Його роль нерідко виходить за межі медицини, торкаючись питань гуманістичних цінностей у

професійній діяльності та особистої відповідальності перед суспільством, що робить ці образи актуальними і сьогодні.

Твори, в яких лікар є центральним персонажем, висвітлюють ключові соціальні та культурні питання, що стосуються не тільки медицини, а й людської гідності, моралі та етики. Ці твори спонукають нас замислитися над сенсом життя, моральними орієнтирами та важливістю співчуття, гуманізму, що робить їх невід'ємною частиною культурного надбання Польщі.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

- 1) Білоус В. І., Білоус В. В. Історія медицини і лікувального мистецтва. Чернівці : [б. в.], 2019. 284 с.
- 2) Історія польської літератури (позитивізм): *хрестоматія* /упорядник Х. М. Стельмах. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 110 с.
- 3) Пуліч О. Соціальна компетентність як складник професійно-психологічного портрета лікаря. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія «Педагогіка. Психологія».2024. № 1. С. 141–146.
- 4) *Соціально-психологічний портрет особистості лікаря*. URL: https://pidru4niki.com/10611207/psihologiya/sotsialno-psihologichniy_portret_osobistosti_likarya?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.10.2024).
- 5) *Соціально-психологічний портрет особистості лікаря*. URL: http://megalib.com.ua/content/7366_72_Socialno_psihologichniy_portret_osobistosti_likarya_.html (дата звернення: 22.11.2024).
- 6) Тихончук Н. Літературний образ лікаря в романах Тадеуша Доленги-Мостовича (literacki obraz lekarza w powieściach Tadeusza Dołęgi-Mostowicza). *Поділля. Філологічні студії*: електронний збірник наукових праць. Хмельницький, 2024. № 17. Том II. С. 113–118.
- 7) Хайдер Т.В. Історія польської літератури. Середні віки: навчальний посібник. Київ: ВЦ КНЛУ, 2008. 260 с.
- 8) *Analiza «Medalionów» wybitnej polskiej pisarki Zofii Nałkowskiej*. URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/wspolczesnosc/20768-analiza-medalionow-wybitnej-polskiej-pisarki-zofii-nalkowskiej.html> (дата звернення: 28.07.2024).
- 9) Barańska M., Biesiada J., Czwordon-Lis P., Domosławska B. i in. *Teoria literatury, historia literatury polskiej, literatura współczesna*. Poznań : Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, 2017. 680 s.

- 10) *Charakterystyka porównawcza Stanisławy Bozowskiej i Pawła Obareckiego*. URL: https://eszkola.pl/jezyk-polski/stanislaw-bozowska-i-pawel-obarecki-porownanie-1846.html#google_vignette (data звернення: 28.07.2024).
- 11) Cholewa-Wiktor M. *Wizerunek lekarza w czasach pandemii COVID-19*. Lublin, 2022. 185 s.
- 12) Ciesielska M. Władysław Dering i Jan Grabczyński – lekarze-więźniowie w Auschwitz. *Nowa Medycyna* 2019. №2. S. 70–76. DOI: 10.25121/NM.2019.26.2.70.
- 13) *Co wpływa na wizerunek lekarza? + przydatne narzędzia*. URL: <https://pro.znanylekarz.pl/blog/specjalisci/4-elementy-wizerunku-lekarza> (data звернення: 24.07.2024).
- 14) *Dołęga-Mostowicz T. Profesor Wilczur*. URL: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/profesor-wilczur.html> (data: 22.05.2024).
- 15) *Dołęga-Mostowicz T. Znachór*. URL: <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/znachor.pdf> (data звернення: 20.05.2024).
- 16) *Doroszewski W. (ped.). Słownik języka polskiego*. Słowniki PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/lekarz.html> (data звернення: 26.11.2024).
- 17) Flicińska-Turkiewicz J. *Lekarze w badaniach opinii społecznej*. Ośrodek Studiów, Analiz i Informacji Naczelnej Izby Lekarskiej. Warszawa, 2018. 177 s.
- 18) Gierczak S. K. *Od szacowania do szacunku – rozwój znaczenia słowa „szacunek” w świetle danych leksykograficznych*. *Język polski – między tradycją a współczesnością* : Księga jubileuszowa z okazji stulecia Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Styczeń 2021. DOI:10.24917/9788380846258.35.
- 19) Górski J. *Parwienusz z rodowodem: biografia Tadeusza Dołęgi-Mostowicza*. Warszawa : Iskry, 2021. 466 s.
- 20) *Gutowski W. «Literatura Młodej Polski»*. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwar

[talne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1993-t84-n3_4-s202-207.pdf](#) (дата звернення: 20.11.2024).

21) *Hanna Krall – Zdążyć przed Panem Bogiem.*

URL: <https://aleklasa.pl/liceum/c300-lektury/zdazyc-panem-bogiem-hanny-krall>

(дата звернення: 28.07.2024).

22) *Hanna Krall «Zdążyć przed Panem Bogiem».*

URL: <https://culture.pl/pl/dzielo/hanna-krall-zdazyc-przed-panem-bogiem>

(дата звернення: 28.07.2024).

23) *Iwaszkiewicz J. Brzezina.* URL: <https://docer.pl/doc/c80ecc>

(дата звернення: 21.07.2024).

24) *Jan Kochanowski - O doktorze Hiszpanie.* URL: <https://polska-poezja.pl/lista-wierszy/244-jan-kochanowski-o-doktorze-hiszpanie>

(дата звернення: 30.07.2024).

25) Janczukowicz J. Empatia jako zasadnicza kompetencja współczesnego lekarza // *Medycyna po Dyplomie.* 2013. Vol. 22, № 10. S. 94–101.

26) Kabata B., Klimberg A. Lekarz wiejski w literaturze, filmie i wspomnieniach. *Hygeia Public Health* 2015, 50(3): S. 537–539.

27) Kasperczyk A. Recenzja książki: Tomasz Gackowski, Marcin Łączyński. *Metody badania wizerunku w mediach.* Warszawa: CeDeWu, 2009. PSJ. 2012. Tom VIII, № 1. S. 188–203.

28) Kałasznik M. Obraz lekarza w języku polskim (na podstawie danych leksykograficznych) // *Prace Językoznawcze.* 2021. Vol. XXIII, № 1. S. 199–213. DOI: 10.31648/pj.6319.

29) Kobrzycka A. Nieprzyjaciele zdrowia, czyli kilka uwag o etosie pracy lekarzy w czasach oświecenia. *Prace Literackie.* 2017. T. 57. S. 15–24. – DOI:10.19195/0079-4767.57.2.

30) *Kochanowski J. O doktorze Hiszpanie.*

URL: https://poezja.org/wz/Jan_Kochanowski/28042/Fraszki_pierwsze_O_doktorze_Hiszpanie (дата звернення: 24.07.2024).

- 31) Koper S. Dwudziestolecie międzywojenne. Tom 3. Afery i skandale. Warszawa, 2013. 131 s.
- 32) *Kowalczyk J. R. Stanisław Lem Szpital Przemienienia.*
URL: <https://culture.pl/pl/dzielo/stanislaw-lem-szpital-przemienienia> (дата звернення: 21.11.2024).
- 33) *Krall H. Zdążyć przed Panem Bogiem.*
URL: https://mrozkowiak.wolsztyn24.pl/files/zdazyc_przed.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
- 34) *Krasicki I. Doktor i zdrowie.*
URL: https://poezja.org/wz/Ignacy_Krasicki/4491/Doktor_i_zdrowie (дата звернення: 26.07.2024).
- 35) *Krasicki I. Doktor.*
URL: https://poezja.org/wz/Ignacy_Krasicki/4490/Doktor (дата звернення: 26.07.2024).
- 36) *Lekarze w badaniach opinii społecznej.*
URL: <https://gazetalekarska.pl/lekarze-w-badaniach-opinii-spoecznej/> (дата звернення: 30.11.2024).
- 37) *Lem S. Szpital Przemienienia.* URL: https://pub.sysrq.net.pl/konrad/Opowiadania/Stanislaw_Lem/68_ksi%a4zek/Lem_Stanislaw_-_Szpital_Przemienienia.pdf (дата звернення: 12.10.2024).
- 38) Literatura piękna i medycyna / Red. Maciej Ganczar, Piotr Wilczek. Kraków : Tyniec, Wydawnictwo Benedyktynów, 2015. 14 s.
- 39) Lubczyńska-Jeziorna E. Gatunki literackie w twórczości Bolesława Prusa. – Wrocław : Agencja Wydawnicza a Linea, 2007. 368 s.
- 40) *Luiza Stachura «Muzeum dusz». Słów parę o „Szpitalu Przemienienia” Stanisława Lema* (Blog krytycznoliteracki).
URL: <https://owarinaiyume.wordpress.com/2021/07/06/muzeum-dusz-slow-pare-o-szpitalu-przemienienia-stanislaw-lema/> (дата звернення: 01.12.2024).

- 41) *Lempicki S. Przyczynki lekarzy do historii literatury polskiej.*
URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1927-t24-n1_4-s173-203.pdf (дата звернення: 15.09.2024).
- 42) Mackiewicz J. Wizerunek polskiego lekarza w literaturze XIX w. PAMIĘTNIK TLW, 2006. URL: <https://www.tlw.waw.pl/wizerunek-polskiego-lekarza-w-literaturze-xix-w/> (дата звернення: 19.03.2024).
- 43) Mahmud A. Doctor-patient relationship. Pulse. 2009. Vol. 3, № 1. S. 12–14. DOI: 10.3329/pulse.v3i1.6546.
- 44) Majewska M. Słowo też jest lekiem, czyli o komunikacji lekarza z pacjentem. *Zeszyty Prasoznawcze*. Kraków 2015. T. 58, nr 2 (222). S. 224–237. DOI:10.4467/2299-6362PZ.15.018.4128.
- 45) Malik J. A. «Lalka» historie z różnych światów. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2005. 241 s.
- 46) Mazur A. «Lalka», czyli rozpad świata", Ewa Paczoska, Białystok 1995: [recenzja]. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*. 1997. T. 88, nr 3. S. 215–217.
- 47) *Medycyna w literaturze, literatura w medycynie.*
URL: <https://biblioteka-niepolomice.pl/aktualnosci/relacje/2019/medycyna-w-literaturze-literatura-w-medycynie> (дата звернення: 12.09.2024).
- 48) *Moje Kresy. Sława i dramat Mostowicza.* URL: <https://nto.pl/moje-kresy-sława-i-dramat-mostowicza/ar/4173989> (дата звернення: 19.03.2024).
- 49) Morawiec A. Coś z niczego? „Profesor Spanner” (raz jeszcze), w: tenże, *Literatura polska wobec ludobójstwa. Rekonesans*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, s. 215–232.
- 50) *Motyw lekarza w literaturze.*
URL: http://www.opracowania.edu.pl/artykuly/motyw_lekarza_w_literaturze_737.html (дата звернення: 20.11.2024).

51) *Motyw lekarza*. URL: <https://www.epoki-literackie.pl/motywy-literackie/motyw-lekarza/> (дата звернення: 24.07.2024).

52) *Motywy literackie – lekarz*. URL: <https://bibliozsgpozn.home.blog/2020/05/06/motywy-literackie-lekarz/> (дата звернення: 20.11.2024).

53) *Nalkowska Z. Medaliony*. URL: https://mrozkowiak.wolsztyn24.pl/files/medaliony_2oeg2h9x.pdf (дата звернення: 22.08.2024).

54) Nawrot A., Skrzypek Ł., Kosiek T. *Słownik motywów literackich*. Kraków : Wydawnictwo GREG, 2004. С. 172–176.

55) *O Doktorze Hiszpanie – interpretacja*. URL: https://poezja.org/wz/interpretacja/2982/O_Doktorze_Hiszpanie (дата звернення: 30.07.2024).

56) *Portret lekarza w literaturze*. URL: <https://www.partykula.pl/portret-lekarza-w-literaturze/> (дата звернення: 15.09.2024).

57) *Powieści: Tadeusz Dołęga-Mostowicz*. URL: https://wiersze.fandom.com/wiki/Tadeusz_Do%C5%82%C4%99ga-Mostowicz (дата звернення: 19.03.2024)

58) *Prus B. Lalka*. URL: <https://literat.ug.edu.pl/lalka/index.htm> (дата звернення: 18.07.2024).

59) Rumińska M. *Klasyka polskiej powieści w działaniach językowych na lekcjach języka polskiego jako obcego*. Acta Universitatis Lodzianis Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 2022. T. 29, nr 29. S. 163–178. DOI:10.18778/0860-6587.29.11.

60) Seyda B. *Encyklopedyczny słownik lekarzy-pisarzy w światowej literaturze*. Szczecin : Wydawnictwo Promocyjne „Alba Tros”, 1999. 392 s.

61) *Skalpel i mózg- posłowie prof. Jarzębskiego*. URL: <https://solaris.lem.pl/ksiazki/beletrystyka/szpital-przemienienia/127-poslowie-szpital-przemienienia> (дата звернення: 18.11.2024).

62) Skorupska-Raczyńska E. «Co choroba, to doktor...». O językowo-kulturowym obrazie lekarza w polszczyźnie. *Poznańskie Studia Polonistyczne*. Seria Językoznawcza. 2020. Vol. 27 (47), № 2. S. 189–219. DOI: 10.14746/pspj.2020.27.2.11.

63) *Stanisława Brzozowska – główna bohaterka Siłaczki*. URL: <http://pomocnaturalna.pl/streszczenie/stanisława-brzozowska-główna-bohaterka-silaczki/> (дата звернення: 27.07.2024).

64) Stasiuk-Krajewska K. Komunikacja lekarz–pacjent a wizerunek lekarzy i podmiotów zdrowia publicznego // *Dziennikarstwo i Media*. 2016. Vol. 7. S. 101–112. DOI: 10.19195/2082-8322.7.8.

65) Świerkocka I. Śladami gwiazd II RP. Warszawa : Agencja Wydawniczo-Reklamowa Skarpa Warszawska, 2017, 280 s.

66) Teoria literatury, historia literatury polskiej, literatura współczesna Збірник під ред. Jacek Biesiada, Paulina Czwordon-Lis, Beata Domosławska та ін. Poznań : Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, 2015. 707 s.

67) *Tomkiewicz M., Semków P., Profesor Rudolf Spanner 1895–1960. Naukowiec w Rzeszy*. URL: https://www.zapiskihistoryczne.pl/files/issues/dddc99868c9f86d2b1813b1ee532ccbb_ZH_2012_1_RecGrochowinaN.pdf (дата звернення: 15.07.2024).

68) Turkiewicz J. Budowanie wizerunku w ochronie zdrowia na przykładzie lekarzy w Polsce. *Journal of Health Sciences*. 2013. Vol. 3 (11). S. 133–142.

69) *Twórczość i historia życiowa Tadeusza Dołęgi-Mostowicza*. URL: <https://www.ckpide.eu/pl/aktualnosci/wydarzenia/5832-tworczosc-i-historia-zyciowa-tadeusza-dolegi-mostowicza> (дата звернення: 19.03.2024)

70) *W jaki sposób twórcy w swoich dziełach prezentują postać lekarza?* URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/rozprawki/1012085-w-jaki-sposob-tworcy-w-swoich-dzielach-prezentuja-postac-lekarza.html> (дата звернення: 15.09.2024).

71) Wilczek-Rużyczka E. Empatia i jej rozwój u osób pomagających. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. 136 s.

72) Wojtowicz W. Między literaturą a kulturą. Studia o «literaturze mieszczańskiej» przełomu XVI i XVII wieku. Szczecin : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2012. 560 s.

73) Zięba J. Między podniebieniem i otchłanią. Wokół pokarmowego szyfru w Szpitalu Przemienienia Stanisława Lema. *Konteksty Kultury*. 2022. T. 19, z. 3. S. 374–392. DOI:10.4467/23531991KK.22.028.16542.

74) *Zofia Nałkowska «Medaliony» - motyw zła, motyw cierpienia w «Medalionach» Nałkowskiej.* [URL: https://wypracowania24.pl/jezyk-polski/5812/zofia-nalkowska-medaliony-motyw#google_vignette](https://wypracowania24.pl/jezyk-polski/5812/zofia-nalkowska-medaliony-motyw#google_vignette) (data звернення: 20.08.2024).

75) *Zofia Nałkowska «Medaliony» - polska literatura współczesna.* URL: https://sciaga.pl/tekst/64002-65-medaliony_zofia_nalkowska (data звернення: 26.07.2024).

76) *Zofia Nałkowska «Medaliony».* URL: <https://culture.pl/pl/dzielo/zofia-nalkowska-medaliony> (data звернення: 28.07.2024).

77) *Żeromski S. Ludzie bezdomni.* URL: <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/ludzie-bezdomni.pdf> (data звернення: 15.11.2024).

78) *Żeromski S. Ludzie bezdomni.* URL: <https://opracowania.pl/opracowania/jezyk-polski/ludzie-bezdomni-s-zeromski,oid,453,problematyka> (data звернення: 02.12.2024).

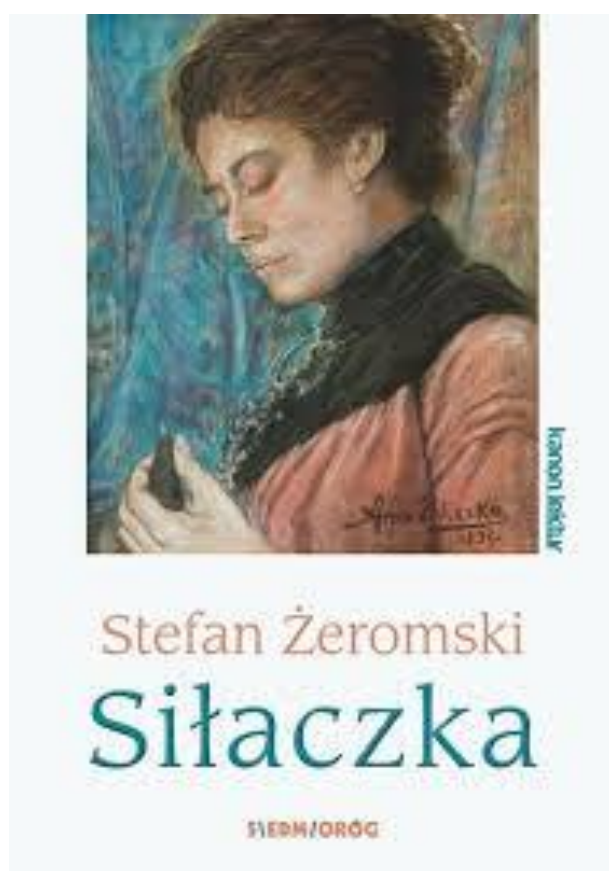
79) *Żeromski S. Opracowanie «Ludzie bezdomni».* URL: <https://jpmatura.pl/lektury/ludzie-bezdomni/> (data звернення: 18.11.2024).

80) *Żeromski S. Siłaczka.* URL: https://poezja.org/wz/Stefan_Zeromski/27046/Silaczka (data звернення: 30.07.2024).

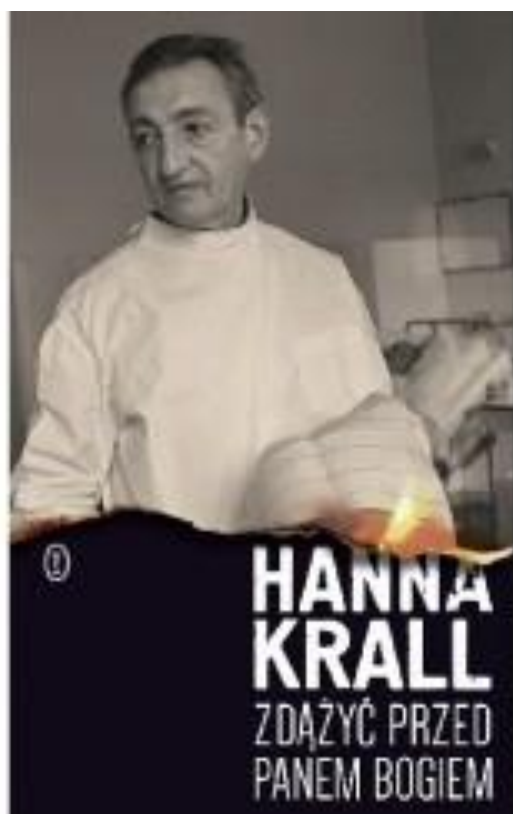
Додаток А. Обкладинки літературних творів, що аналізуються в роботі

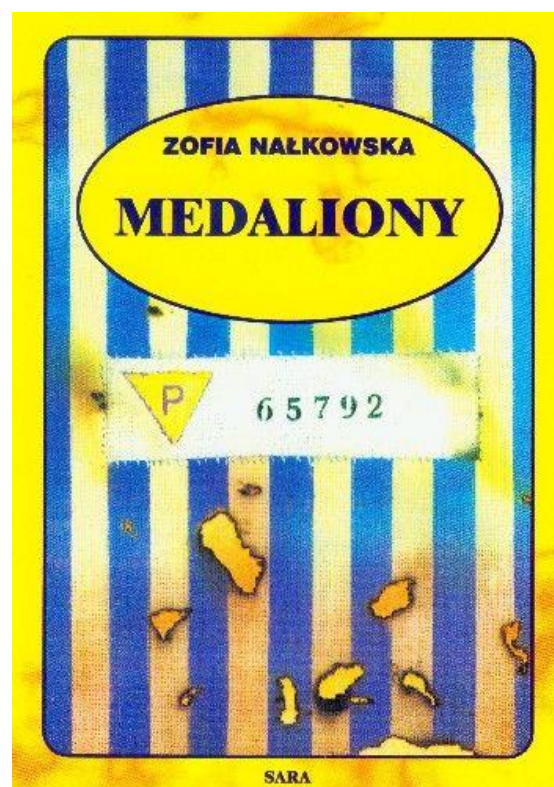
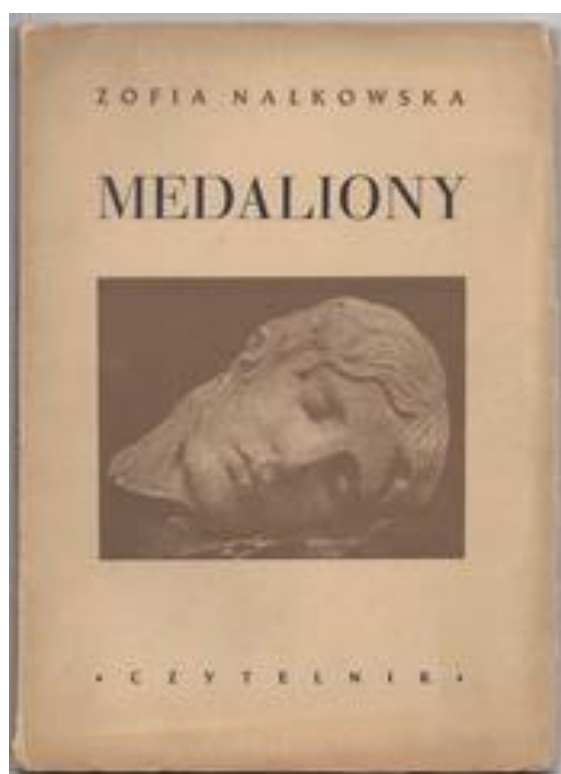
1. Stefan Żeromski «Ludzi bezdomni» (1900)

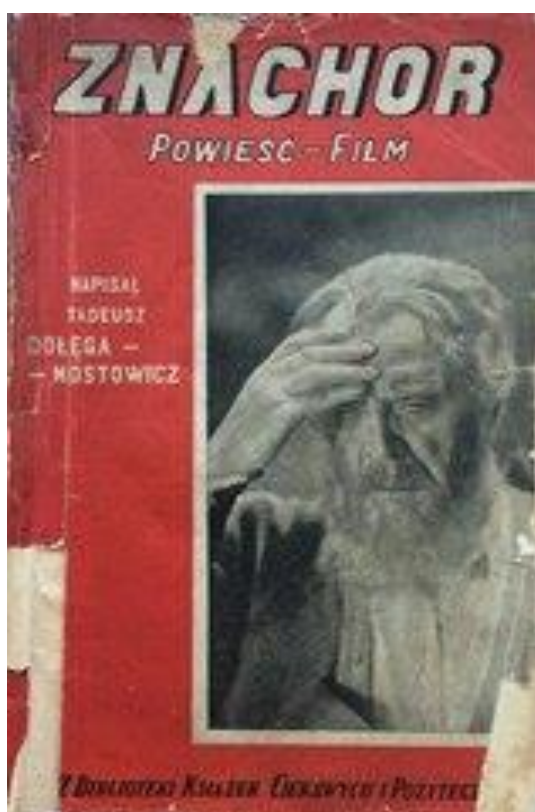
2. Stefan Żeromski «Siłaczka» (1895)

3. Hanna Krall «Zdażyć przed Panem Bogiem» (1976)

4. Zofia Nałkowska «Medaliony» (1946)

5. Tadeusz Dołęga-Mostowicz «Znachór» (1937)

6. Tadeusz Dołęga-Mostowicz «Profesor Wilczur» (1939)

7. Bolesław Prus «Lalka» (1890)

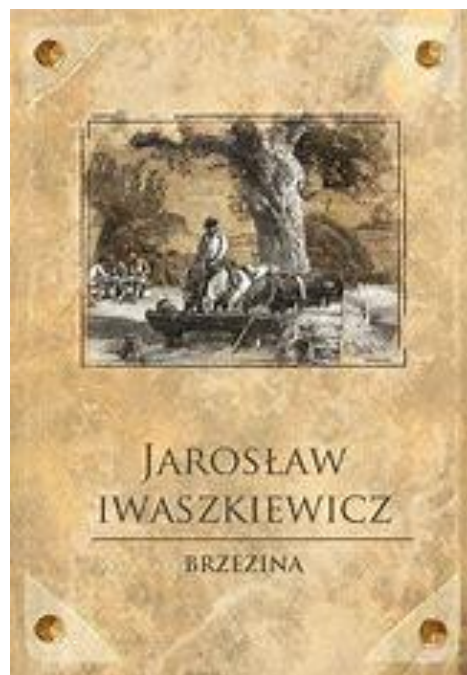
Jarosław
Iwaszkiewicz

Brzezina

1932

**PANNY
Z WILKA**

„Książnica”
Kraczyński 1939

8. Jarosław Iwaszkiewicz «Brzezina» (1932)

9. Stanisław Lem «Szpital Przemienienia» (1955)